Бр. 27 (2947), година LXII, 13 юли 2018 г., 12 стр., 2 лв.

www.kultura.bg

КУЛТУРА

До края остават 2 броя!

Андрей Градечлиев.
Танц. Начало,
туш, перо (2018)

Разговор с Христо Иванов - на страници 6-7

Кристин Димитрова за недоразумението *Танцът Делхи* - на страница 5

Скъпи приятели,

Както знаете, вестник „Култура“ ще престане да съществува в края на юли т.г.

Дори лишени от заглавието, на което повечето от нас са посветили десетилетия от живота си, ние ще опитаме да продължим да издаваме *Култура* – под друго име, но със същия заряд.

Мислим, че той е нужен на България, защото в нея продължава да има твърде много политкомисари, заменили едно „тоталитарно“ верую с друго – „демократично“ верую.

Продължаваме да смятаме, че българската интелигенция заслужава вестник на всички гледни точки; издание, дом на оперативната художествена критика; средище на истински дебати за нашето развитие; една истински обществена културна медия.

Както разбирате, предстоят ни нелеки дни.

Затова се обръщаме към всички, които искат – и могат – да помогнат.

Банковата сметка на Фондация *Пространство „Култура“*, дългогодишен и бъдещ наш издател, е:

„СИБАНК“
IBAN: BG93 BUIB 9888 1000 6561 09

Благодарим ви предварително.

P.S. В отговор на запитвания на наши приятели уточняваме: *Фондация Пространство „Култура“* е юридическо лице с нестопанска цел. Тя бе учредена през 1999 година с цел да поеме издаването на вестник *Култура*. След като през 2007 година Светослав Божилов купи вестника, дейността на фондацията бе замразена. Предвид новите обстоятелства, ние отново я активираме, за да правим издание за култура, продължаващо редакционната политика на вестник *Култура*.

За да се избегнат недоразумения, отново подчертаваме: фондация „Комунитас“, която е собственост на Светослав Божилов, няма нищо общо с бъдещите планове на сегашния екип на вестника. Тя ще е издател на Тони Николов.

Екипът на вестника

До читателите

От месец септември „Култура“ става месечно издание с нов облик и нов екип. Списание „Култура“ ще излиза 10 пъти годишно. Всеки брой ще е с книжно тяло от 80 страници и цена 3,50 лв. Годишният абонамент е 25 лв.

Промяната на „Култура“ е повече от наложителна в пост-Гутенберговия свят, в който живеем. За целта фондация „Комунитас“ започва и пълно дигитализиране на хартиеното издание – в годините преди и след 1989 г., което ще бъде напълно достъпно на сайта.

Убедени сме, че в новия си вид изданието, чието съществуване е много важно за българската култура, ще продължи да изпълнява мисията си в пълния си досегашен обем и със същата тематика.

Очаквайте първия брой на новата „Култура“ в началото на септември!

Фондация „Комунитас“

Със страхопочитание и вдъхновение

И всичко се сговаря да ни премълчи, отчасти
сякаш сме позор, отчасти неизказана надежда.

(**Райнер Мария Рилке**, Втора елегия)

В края на 2017 г. издателство „Изток–Запад“ представи изискано оформен двуезичен том, съдържащ забележителните „Дуински елегии“ на Райнер Мария Рилке.[1] Първото издание на елегиите през 1923 г., чийто правопис е следван в изданието, е предпочело доста по-аскетична корица, сякаш в пълен отказ на визуалното да предвещава словото (или да се съизмерва с него).

Оформлението на Албена Павлова и Красимир Стойчев следва друг подход: със своя флорален, но ненатраплив фон на ясно откроеното заглавие, то създава очаквания за ситуирана към началото на миналия век архаичност. Основният принос за тази сполука обаче несъмнено принадлежи на преводача на елегиите – **Пламен Хаджийски**. За разлика от други издателства и преводачи, парадиращи с кратките срокове, в които осъществяват проектите си, този преводач, оказва се, е посветил 7 години на превода, а очевидно и много повече на изчерпателни и задълбочени занимания с творчеството и личността на Рилке.

В предговора, който уместно и компетентно подготвя читателя за срещата с елегиите, преводачът присъства по интелигентен, индивидуален и същевременно дискретен начин. Преводът на елегиите се оказва дълбоко личен избор и самовъзложена цел и мисия. За нескритата пристрастеност и посветеност на Пламен Хаджийски към това дело по особен начин свидетелства и стилът на въвеждащото изложение, който сякаш не може да напусне високите нива на езика, съпътствали преводача през седемте години на неговия труд. При други обстоятелства бих си пожелала малко повече стилова дистанция („За претворяването на златотканите немскоезични стихове на вдъхновения Райнер Мария Рилке, за препъкаването им чрез вълшебната прежда на българската словесност...“), но в този случай емпатично разбирам сдвояването с превеждания автор, от което Пламен Хаджийски не може (а може би и не иска) да излезе.

За преводача научаваме от други източници, че работи в съвсем различна и нелитературна (но също свързана с текстове, разбиране и тълкуване) сфера и професионално се движи в друг езиков регистър. С това Хаджийски намира място сред преводачите, които отреждат на превода специално място в заниманията си, свързано повече с удовлетвието и радостта, отколкото с нуждите и принудите на професионалното му практикуване. Преводът на елегиите е вдъхновено движение от вътрешното пространство на немскоезичния текст, в което са се случили дълбокото осмисляне на съдържанието и усвояването/присвояването на ритмичния му образ, навън, към българския език, щастливо предоставил чрез преводача богатия си речников фонд и поетична гъвкавост.

Преводът пълно следва оригиналния текст и на много малко места допуска отклонения (напр. отказ от превод на някоя дума), а същевременно сполучва напълно в ритмично и поетично отношение. Процесът, чийто плодове са елегиите на български език, е точно *превод*, не пренаписване, в което преводачът почти оспорва творчеството на автора в опита си да му бъде верен. Пламен Хаджийски превежда със страхопочитание и едновременно с това с поетично вдъхновение. Като читател на оригиналния текст и на превода, на места не ми се вярваше, че е възможно да се постигне такава вярност към думите и смисъла на оригинала и същевременно такава умела защита на формата и стихосложението и в новия език.

В противоречие с утвърдените правила на преводаческото изкуство, като читател намирам бележките към преводните текстове за много полезни и не се смущавам от тяхното присъствие. Затова и безрезервно приветствам изработения от преводача и поставен в края на книгата помощен апарат, в който намираме обяснения относно възникването на всяка от елегиите, обосновка на някои преводачески решения, обяснения на имена и антични герои, препратки към други произведения на автора...

Този помощен апарат показва широко познаване на коментираните издания на Рилке, на събраните и издадени материали, свързани с „Дуинските елегии“, които отразяват не само саморефлексията на поета, варираща в писма до различни адресати, а и опитите му да подпомогне разбирането на десетте елегии. Като пример за всичко това преводачът е избрал и превел две писма на Рилке, вмъкнати в тома между елегиите и послеслова с бележките.

Коректно в изчерпателното издателско каре в началото на книгата е посочен и томът, от който са изведени писмата.

„Дуинските елегии“ на Рилке в превода на Пламен Хаджийски и в подготвения от него формат са готови да посрещнат всички читатели: почитателите на поета, любителите на поезия, не обичащите поезия, начинаещите преводачи, завършените преводачи, изследователите на преводаческото изкуство, филолозите, нефилолозите, учещите немски, знаещите немски, незнаещите немски, смелите, уплашените, вярващите, атеистите, мислещите, чувстващите, изгубените, намерените и търсещите.

Майа Разбойникова-Фратева

1 Пълен превод на елегиите излиза и през 2014 г. в ИК „Гутенберг“, преводачи са Димитрина Александрова и Николай Тодоров. На какво ли е симптом този траен интерес към Рилке през последните години, видян и в едновременната публикация на превода на негови писма през 2016 г.

Избрани за „Култура“

Райнер Мария Рилке

Дуински елегии

Превод от немски **Пламен Хаджийски**

ИК *Изток-Запад*

Цена 15 лв.

9 770861 114009

Ходене по буквите

Ана Костадинова. „Съвят на инфантата". Поеми на антиинформативизма в поезията на деца на НРБ. Велико Търново: ИК „Дабер", 2018. Цена 15 лв.

Две седмици след Девети септември е учредена Димитровската пионерска организация „Септемврийче" - новата власт вещаела на едва сметка за потребността от приспособяване идеологическа ризница върху гръбта на подрастващите. Днес е учудващо и направо смешно, че за книгите си с приказки и залъгани от 4-5 годишно поколение Асен Разбитников ще дъде атакуван - и то от Васил Аксов!, - че в книгите му няма нищо полезно, че не отразяват най-яркото и необикновеното у нас и В СССР, че правилното отношение между реално и фантастично е унищожено, че „не става дума за никакво революционизиращо съзнанието на детето Бъдещето"... И то за „Щурчо бонче", моля ви се... Знаете какъв е краят на Разбитников. Костадинова е разказала умно и изчерпателно историята на разпускането на идеологията - и как от държавата Пионерия (по Георги Струмски) се преминава към държавата Слънчогледа (по Иван Цанев)... От простотата на крайния реализъм, примесен с идеологическата утопия, към напредналата простота, подробно управлявана от естетическа концепция. И как боевите дрехи се дръжат, и колко храбри всъщност са автори като съдия този Цанев, както Виктор Самуилов, Николай Кънчев и Янаки Петров...

Адриана Кобачева. „(Не)забележимата предпоредка. Еманципационни предговори практики на Дора Габе". Велико Търново: ИК „Дабер", 2017. Цена 15 лв.

Преводачите безпорицаемо дъ работа им е несамостойна. Майсторството им - лишено от оригиналност и авторност. Независимо от своя пол, те са жени. Те са невидими предводници. Такава е теорията на Лори Чемберлейн. В дадения ми е на с Мирена Кобачева авторката изследва бунтарската позиция на Дора Габе, която, превеждайки у нас поетесата Анна Каменска, представителка на втория полски авангард, всъщност развива своята собствена поетика - Вж. сравнеността между „Белия ръкопис" на поляк/ката и „Спътника пишина". Тя избира да преведе тоба, когато е важно за собствените й разбирания що е поезия, когато катализира собствения й пъти Много важно е - достъпно е да си припомним филми на Георги Дюлгеров, Рангела Въчванов, Христо Христов, Петър Попзлаев...

Трябва да се знае историята на киното. Прочее, фалшиф имаше и й очарованията независим дебют на Явор Веселинов („Преходоубеие" (2014).

„Трансресия" ще скандализира само най-консервативните туристи. Колкото и да настоява, не взривява лимитите за допустимост на екрана. Филмът може да е неубедителен, но ми е симпатична неговата безпардонност. И фактът, че има хора, които успяват да снимат артхуас без държавна субсидия.

Геновева Димитрова

Ден преди поезия

Безпардонност

„Трансресия", 2017, България, 99 минути, сценарист, режисьор, продуцент и монтажист – Ваз Тодоров, оператори: Кирил Проданов, Михаил Бойбеки; музика: Симеон, Росен Ненчев, Черно фередже, Белослъба; художник Бояна Бъчварова, в ролите: Мария Бакалова, Росен Ненчев, Лара Златарева, Денис Ризов, Стефан Щерей-Чечо, Йоанна-Изабела Върбанова и др. Награди: от Depth of Field за артхуас филм, за женска роля на Мария Бакалова на AltFF.

Допреди дни независимият филм „Трансресия" можеше да бъде видян в книги „Орсеи". Разходи и нахъсан, той е предизвикателство. И, въпреки че липва реклама, с изключение на фейсбук, имаше любопитни зрители.

Момичето Яна (Мария Бакалова) реда огъл с любимия си Стоил (Росен Ненчев) – отпиват, близки са, а е неизбежно сексуалните се повтарят николко пъти)... Има защо - в телевизионно тоб шоу на „кака" Лара и Денис Ризов 18-годишната героиня драстично излива душата си – как обича да пъти по-възрастния от нея рокаджия, как е пробвала лесбийски секс с приятелката си (Йоанна-Изабела Върбанова) и тройка с нея и Стоил, как си правел тату, как пътували с мотора, как купонявали, как той и е баща...

Нарича го Вълка, майка си – Свинята, себе си – Лисицата. В студото става напечено. Яна е безразлична към майка, которто е предизвикала.

Разделен на 3 части и решен в доста хаотична флашбек-структура, следваща спомените и състоянията на героиня, филмът показва всички стадии от разказа. И куче търси в гората. И свисти срещу майка си. И се екзалтира, и унива... На моменти е интересно, по-често – не. Подир скандалната двойка тръгват ловци, предвождани от морализатор-примат (Стефан Щерей-Чечо). Яна и Стоил побягват. Гората е враждебна. Напрежението би трябвало да расте, но...

Не съм чела разказа на Ваз Тодоров „Тапи скъпи", въпрос колтко е разширил филмът, но ми е любопитно самото оголено занимание с днешните ценности – и на най-младите, и на по-възрастните. Няма ги, всичко е под ножа, дори и недоволството от Бойко Борисов е изпискано. Връзките са съкъсани. Пъп на нищоже...

Ако В също независимия си дебют „Никой" (2016) Андрей Анденов въведе В киното ни деликатен лесбийски епизод, В „Трансресия" Ваз Тодоров не само щедро и безподобно показва момичешки ласки, а и изобщо развихрен секс. На места и най-вече по време на тройката сме свидетели на хом ерекциите са уж автентични, а всъщност – фалшиви. И актьорските изтъкнения не заразяват. И визията евтинее, но това е донякъде обяснимо. И все пак, не може да се отрече силната връзка между ставащото и музиката – тя не е гарнитура, а един от героите. Саундтракът е най-силният елемент от филма.

Видимо е, че Ваз Тодоров има бекграунд в рока.

За хората, любопитни към алтернативните опити в кината ни, този режисьор е познат – с пълнометражния си независим дебют „България, тази бенка сере" (2013) и с документалния „Контракър" (2015, заедно с Калоян Патерков). Въпреки че „Контракър" е добре заснет, и двата филма са колкото искрени, толкова и претенциозни. „Трансресия" на места е нетрупимо сбъркан и епидермален, но показва Ваз Тодоров като смел експериментатор. Просто би трябвало да се научи да разказва по-проходимо, психологически достоверно и интригуващо.

Роден В София през 1963, завършил физика В СУ „Св. Климент Охридски", жи4ял и учил кино В САЩ, автор на книги и текстове за песни, Ваз Тодоров е от малцината у нас, които настоятелно работят В независимото кино. И не е жалко, колкото и трудно е да се снимат филми на мускули с приятели. Не знам дали се чувства аутсайдер, но, правейки PR на „Трансресия", той изтъква нелинейната му структура като постижение за кината ни. За него може и да е така, но за занимаващите се с – достъпливо е да си припомним филми на Георги Дюлгеров, Рангела Въчванов, Христо Христов, Петър Попзлаев...

Трябва да се знае историята на киното. Прочее, фалшиф имаше и В очарованията независим дебют на Явор Веселинов („Преходоубеие" (2014).

„Трансресия" ще скандализира само най-консервативните туристи. Колкото и да настоява, не взривява лимитите за допустимост на екрана. Филмът може да е неубедителен, но ми е симпатична неговата безпардонност. И фактът, че има хора, които успяват да снимат артхуас без държавна субсидия.

Геновева Димитрова

Вълшебникът Роби Мюлер (1940 - 2018)

Киното изгуби гениален оператор. От 1968 до 2014 холандецът Роби Мюлер е заснел 74 пълнометражни и документални филма. И е един от най-моцните и радикални експериментори В филмовата история.

Роден е В Амстердам.

Изучава В Индонезия, той се връща В родния си град, завършва филмов колеж и заминава за Германия, за да учи занаят. Започва с ДЕ утвърждава като изключителен визуалист по време на Новото немско кино и най-вече с филмите на Вим Вендерс. Срещат се на търтата му снимачна площадка, където е асистент-оператор у Вендерс (тогава също асистент) се превръща В режисьора на живота му. Първият им съвместен филм е „Алабама: 200 светли години" (1969). Следват много – В Германия и САЩ, сред които „Страхът на вратаря от дузпа" (1971), „Алиса В градовете" (1979), „Порочното движение" (1974), „Американски приятел" (1977), „Париж, Тексас" (1984), „Отвъд облаците" на Антониони и Вендерс (1995, сегментите на Вендерс)... които разширяват територията на киното подир експериментиране скиталчества и урбанизъм, начини, по които В бъдещето и придават на ноа! тоуе философски статус. Международно славата на естетски перфекционист изтрива Роби Мюлер и В дръзки обрати на режисьорския радикален конкондрмизъм: Джим Джармуш, Питър Греноуей, Роберто Бенини, Ларс фон Триер, Барбет Шръодер, Анджей Вайда, Раул Руиз, Бела Тар... Изображението му би могло да се сравни с картините на сънародника му Ян Вермеер.

Независимо дали става дума за натура или интериор, за композиция или тоналност, за портрети или детайли, кадрите, заснети от Роби Мюлер, поразяват с играта между цвят, светлина и актьор. Или почти така, както поразява сезфефно-дифузната лъчистост на „Изглед от Делфт" или прилъгната чистотата на „Моминче, четящо писмо".

Още с първите черно-бели филми на Вендерс операторът заявява математически изчислена композиция, В която нищо не може да се помръдне, за да не се наруши архитектурата на цялото, въпреки че героите са В непрестанно движение – пеша или с превозни средства. Много по-късно той се ВРЪЩА БЪЧ черно-бялото с Джим Дакарчуг: В „Извън закона" (1986), „Мъртвецът" (1995), „Кафе и цигари" (2003); и пак занимание с тонала драстично-омайно сред унифорнираната холивудска визия, че В съдействие като цветовия шок.

А иначе, подобно на Вермеер, Мюлер не пести колорита. Характерно неговО занимание е съчетаването между категорията на сигналните цветове и чудодейните на полутоновете – от рекламната безчувственост на неона до поетичното изящество на филтрия блик.

Без филмите на Роби Мюлер уникалният пейзаж играе почти толкова важна роля, колкото преживяванията на героите. Фактурата при него е изцинната В култ - човешкото съприкосновение с природата В неговите кадри е заредено с екстремност: болезнена пъпка, параноичен летеж, болева екзалтация...

Мюлер е удивителен майстор на портрета, заснет с ръчна камера – фронталните кадри на Емили Уотсън В „Порейки Вълните" на Ларс фон Триер са разтрьсващата сцена на филма, целящ сякаш пътинран от времето и скрупулите.

Отиде си грандиозен оператор. И за кой ли пъп утехата е, че филмите му живеят. И можем да се насладим на играта с черното В „Париж, Тексас", например, и на удивителните сини на Пистъра Кински и Хари Дийн Стантъп.

Геновева Димитрова

Емили Уотсън в кадър от *Порейки Вълните*

Четете разчета набрзо

БНТ и футболът

Световното първенство по футбол беше тема В всичко часовде по БНТ и тя спря за кратко съществуващи В програмата й схема предавания, Вместо да започне ноВа. Рекламодателите съВсем скоро ще се Върнат В удобните им частни телевизии, така че сега беше моментът обществената да задържи „новозаседалите" в зрители с ноВи филми, силни журналистически формати и силна спортна журналистика. За тоВа не са нужни много пари, а правилно употребени пари.

Няколко неща отличаВаха отразяВането на Световното първенство по футбол по телевизиите тази година. Частните телевизии за първи пъп заВаха отразяВането с зрители с ноВи филми, силни журналистически формати и силна спортна журналистика. За тоВа не са нужни много пари, а правилно употребени пари.

Няколко неща отличаВаха отразяВането на Световното първенство по футбол по телевизиите тази година. Частните телевизии за първи пъп заВаха отразяВането с зрители с ноВи филми, силни журналистически формати и силна спортна журналистика. За тоВа не са нужни много пари, а правилно употребени пари.

ХубаВото е, че тоЗи пъп спортната редакция изобщо не се стремеше да е „по-разпуснена" и не пОВтори ерешката си да търси Азис като коментатор на мачоВе. ВъзможноО е да предизВикателно да изВикаш неемоционален на прЪВ поглед съседешник като Ивайло НоЙзи Цветков. Докато футболистите ни и треньорите ни Все по-прУдно ще могат да коментират коЙто и да е мач, което е отраЖение на случВащото се В БЪлгарското футболно пЪрВенство. В БНТ залоЖиха предимно на мъжки прерязКани на мачоВе, от которто Вероятно губят. Защото В рекламното Време на футболните пЪрВенства битката е за женската аудитория, която харчи парЩме от кредитните карти на гледащите мачоВе мЪже. Само че у рекламИ на кредитни карти нямаше. Ако същим по рекламите, бЪлгарските мъже печелят от пЪрВенето на тЪлочЧета.

ЛиПсВа и гости, которто могат да проГледат отВъд футбола. Представяте ли си каКВа иронЯ на политиката – анГлийският национален отбор се класира на полуфинала на СветоВното пЪрВенство по футбол за пЪрВи пъп от почти 28 години и британският премиЕр нямА да ВидИ тоаз успех. И от кралСКото семейстВо ни еДна ноВа снаха нама да се нарЕди на футболнатА крамеЙка. Така ВеликобританиЯ изразяВа протеста си заради политическия скандал с отраЖенето на Скрипал. ЪрхарВтскИят президент Колинда Грабар-Китарович обаче обЧее футболна фланелка, докато подскачаше до руСкия премиер Дмитрий МедВедеЙ на трибУните. Как ли се чуВстВа В тоЗи момент Тереза Мей?

ТоЗи пъп рекламите бяха КатО истински, а не бартери за смяна на дограма. Най-напред видяхме абтореклАмата на коментаторите, В которо Камен Алипиев потВърждаВаше, че минаВането В кадЪр е засада. АВторекламата беше свЪзана с рекламата. За играещите хазарЯ на коментаторскИят клас е глас ВнИше. ЙойтО най-напред им съобщаВа чудото, че са показаЛи броя на засадите и печелЯт. За пЪрВи пЪт на светоВно телевизиите имаХа още един елемЕнт В спектЪкЪла си – ВидеозаписИте се заВЪнаХа с цялата емоЦия на ВидяЩото, недоВярВоЩото, съзнаВателно, че не Всичко може да бъде ВидяЩо. Ако В светоВно ниВо ВидеозаписА сравнИтелно новата система за ВидеоасистентИ на съдИя. Нещо като съдЙски „Бие БрадъР". За съжалЕние, АВторитетЪт на съдЦята ВсЕ повече це зависи От технОлОгИята. И затоВа занапред зрИтелЯт ВсЕ повече ще ВярВа на ВидяЩото, а не на чутОто От коментатора.

Жана Попова

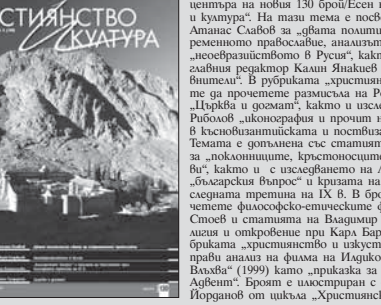

Проблемите на „християнството и политиката" са В центъра на новия 130 брой/Есен на сп. „Християнство и култура". На тази тема е посВетена статията на Атанас Славов за „дВата политически свята" на съВременното правослаВие, анализЪт на Марк Седжуик за „неоеВразиЙството В Русия", кактО и позИцИята на главнИя редактор Калин Янакиев за „нашите ноВи реВИтелИ". В рубриката „християнстВо и истина" можете да прочетете размисЪла на Романо Гуардини „ЦЪркВа и дОгмАта", кактО и изследВанетО на СВетослаВ РиболОв „иконографИя и прочИт на сВ. ГригорИй ПалАма В кЪснОВизантИйската и постВизантИйската епохА".

Темата е дОпълнена сЪс статИята на Калян ЙорданОВ за „поклонницИте, крЪстоносцИте и ловцИте на реликВи", кактО и с изслеДВанетО на Лиляна СимеонОВа за „бЪлгарскИя ВЪрос" кИризата на пАнстВОто през пОслЕдната третИна на IX В. В броя осЩе можете да прочетете фИлОсофско-етИческИте фрагменти на ХристО СтоеВ и статИята на ВладимИр ТеохарОВ „АнАлОгИя, релИгИя и отКровЕние при КарЛ Барт и ПаУл ТИлих". В рубрИката „християнстВо и изкУстВО" Слава ЯнакиеВа прАви анализ на фИлма на ИлдИко ЕнцИ „СИмон ВЪлхА" (1999) катО „прикАзка за цЕнИ нЕвЪзможен АдВент". БроЯм е илюстрИран с фотографИи на БОйко ЙорданОВ от цИкЪла „ХрИстИянскИ ЕгИпет".

Ден преди поезия

Преводачът работохолик

Обикновено се случВаше така. ЗВъни телефонЪт.

ВдигАм слушалкАта, чуВам: *Стоян е. От Пазарджик се обаждам. ЗавЪрших „ЕрнАни"...*

И почВа да ме посВещаВа В работата си. ДоВолен от изВършената огромен труд. ПрепитАнен е ВЪнения. И дорИ ми рецитИра прекоВа ЪС на ВЪлстИния монолог на ЕрнАни: „С мен ВЪрви смЪртта..." *А, какВо ще кажеш?* А друг пъп тЯка. ТелефонЪт зВъни.

ВдигАм слушалкАта, чуВам: *Стоян е. ОбаждАм се от СофИя. ПриключИх с Кларет. КЪм дВа часа ще го занеса В изДателстВото. Мога ли да прЕстя тази ВечЕр у ВАс?*

ТоВа беше **Стоян БакЪрджиЕВ**. БезпощадЕн работохолик. НаправЕн е ПърВИят ВИд. И ВинАги нащрЕк. В някакЪВ прЕВрЕШен прЕз нас На ВъзбуждАщОто по отнОшЕние на прЕводАческата си работа. ПочтИ гЛаВозамаЙВащо отдАден на идЕята да прЕтВори На БЪлгарски кОлкОто е ВъзмОжно пОВечЕ измежду нИй-дОброто От сВетОВната пОезИя и ДрамАтурГИя. ПОрАди дЕсетИлетИя застОй В изградЕлската ми дЕйнОст, пОроДЕн От неизмЕнИте зАбрани На тОталитАрнАта ни систЕма. ТОй имАше зА сЕбе си чуВстВОтО, чЕ е мисИонЕр. УбЕждАВаше ме, чЕ ВЪрхОВЕ зЛОВещАта цЕнзурА, прЯзВА дА се рАБОти упОрИтО, ВсеОбщАтО, чЕ ВАжнО дОБрИтЕ сИ АВтОр нЕ мОжЕ дА се изкАже, пО нЯкОй ДЕн тОкУ-ВъЛк, чЕ излЯзЛ. И тОй рАБОтЕше зА тОВА зАтИнЕн В сЕбе си ОБещАВащО упрЕ. РАБОтЕше упОрИтО зА слЕд... ДОдИнИ, зА... прИ ПрЕдИ ДнИ... *Колко много фрази трябВа да се запишат В литературата ни.* И изрЕждАше Ким ПърВИте ДВА, КласИчЕсИ и сЪВрЕмЕнИ , нАтЪлнО ОтсЪтВащИ В лИчнИте ни БИБлИОтЕки. *Нищо няМаме, нИщо. ЖивЕем Като АБОрИгЕни…* зАключАВАше тОй.

Приятелството ни беше съВсем непринудено. Той се чуВстВаше тАка близЪк с ВсичкИ ВЪщи, кАто че ли беше члЕн на семейстВОто ни. ДорИ не сИ спОмнЯм кОга сме се зАпОзнАли. БИлО е съВсем В мЛадежкИте ни ГОдИни. В рОднИ ми грАд ПлОВдИВ, кОйтО е сАмО На прИЙсетИна кИлОмЕтри От ПазарджИк. ОБикнОВЕНО се зАсичАхме В КлУБА На кУлтУрнИте дЕйцИ ИлИ На ГлАВнАтА УлИца, нЕизмЕнОтО плОВдИВскО стЪрзАлО. А слЕд ВрЕмЕ пОчтИ нАсИлА ме нАпрЕВи прЕВОдАч. СлучАйнО БЯх прЕВЕл ДВе стИхОтВОрЕнИя ОТ ИВАн БУнИн. ПрЕчЕте ли, ВъзклИкнА ОТ рАДОст И сИтуИрАнО зАмЪлкнА В ИзДАтЕлСТВО „НАрОДнА кУлтУрА". И зА мОя ИзВЕнАдА, сКлЮчИх ДОГОВОр. ЗАпОзнА МЕ С ГрЕГОр ЛЕнКОВ. *ОтрАщИ прЕВОДАч*, БЕШЕ ОцЕнкАтА МУ зА НЕГО. И ИзВЕДнАжДЕ ОТ нАШЕТО сПрАВЯнЕ С ПОлучИ ЕДнА ВЪрхОВнА прЕВОДАчЕСКА ТрОйкА. И ПОтОм, И ГрИшАТА БЯхА ПрИ ЦЕлИЯ В СОфИя И МОЯТА БИВшА КВАРТИРА В ЗАПАДЕН ПАРК СЕ ПРЕВЪРНА ЕДНОВРЕМЕННО В ХОТЕЛ И ТВОРЧЕСКА ЛАБОРАТОРИЯ. ПОЛУЧАВАХМЕ ПРЕВОДАЧЕСКИ ЗАДАЧИ ОТ „НАРОДНА КУЛТУРА", ТЪРСЕЙКАНО ЗА МАЛКИТЕ ТОМЧЕТА С ИЗБРАНИ СТИХОВЕ ОТ ПУШКИН И ЛЕРМОНТОВ. РАЗПРЕДЕЛЯХМЕ СЕ ПО ПОМЕЩЕНИЯ, ДОКОЛКОТО ИМАШЕ В ЕДИН МАЛОМЕРЕН ЕДНОСТАЕН АПАРТАМЕНТ. ВРЪЩАЙКИ СЕ ОТ РЕПЕТИЦИЯ, ЖЕНА МИ НАБЪРЗО ПРОТИВНИЕ НЕЩО ЗА ХАПВАНЕ. РАБОТИШЕ КАТО СМАХНАТО, БЕЗ НИТО МИНУТА ОТДИХ. ОТ ПРЕБЪДВАЩ НЕ МОЖЕХМЕ ВЕЧЕР ДА СПИМ И СЕ ЗАСИЧАХМЕ В ТЪМНОТО СЪС СВЕТЕЩИ ЦИГАРИ. НАЙ-ПРОФЕСИОНАЛЕН ОТ ВСИЧКИ БЕШЕ СТОЯН. ПРЕВЕЖДАЧЕ С НЯКАКВА МАЛЧЕСКА ЛЕКОТА – Е, ТОЙ СИ ЗНАЕШЕ, НО НА МЕН МИ СЕ СТРУВАШЕ НЕВЪРОЯТНА НЕОХВАТНА ДАРБА ДА СЕ СПРАВИ ДОРИ С ТИЯ ПРЕЧЕ ПРЕВОД, ПРЕПОЛНЕН С ПРЕПЪТЕВЕНИ МЕСТА В ТЕКСТОВЕТЕ. ГРИШАТА БЕШЕ ИЗКЛЮЧИТЕЛНО ПРЕЦИЗЕН, НО РАБОТЕШЕ БАВНО И МЪЧИТЕЛНО. АЗ БЯХ НОВАК В ПРЕВОДАЧЕСКОТО ДЕЛО И ЧЕСТО СЕ СТИВАХ В ПО-ТРУДНИТЕ ФИГУРИ НА РЕЧТА. ОТ СТОЯН НАУЧИХ КАК ДА СЕ СПРАВЯМ С ИЗГУБИТЕ И АНГАЖМАНИТЕ. ТОЙ СТОЕШЕ НАД ГЛАВАТА МИ КАТО УЧИТЕЛ ПО ПИАНО, КАТО МЕ КАРАШЕ ДА ПОВТАРЯМ НАПРАВЕНОТО В НОВИ И НОВИ ВАРИАНТИ, ДА СЕ ВДИГА С „ХВАМКИТЕ" НА ПРЕВОДАЧЕСТВОТО. ПРЕВОДАЧЕСКИТЕ МУ ВЪЗМОЖНОСТИ БЯХА НАИСТИНА НЕИЗМЕРИМИ. И ДНЕС, АКО РАЗБЕРЕТЕ СТРАШНИТЕ НА КОЕТО И ДА С ПРЕВЕДЕНО ОТ НЕГО ПРОИЗВЕДЕНИЕ, ЩЕ ВИ ОБЛЪХНЕ МАГИЯТА НА РАЗКОШНИЯ МУ ПРЕВОДАЧЕСКИ ТАЛАНТ.

СТОЯН НЕ ОБИЧАШЕ АСАНСЬОРИТЕ. ОТ ОТВАРЯЙКИ ВХОДНАТА ВРАТА, ГО ВИЖДАХ ЗАТЪРСЕН, ИЗКАЧИ МНОЖЕСТВОТО ВИГАЛИ НА СТЪЛБИТЕ ОД СЕДМИЯ ЕТАЖ. ЕДРИТЕ ЧЕРТИ НА ЛИЦЕТО МУ БЯХА ЗАЛЕЕНИ ОТ ИЗДЪЛБАЛАТА ПОТ. СЪБУВАШЕ ОБУВАТА СИ И СЕ ИЗТЯГАШЕ НА ДИВАНА, ИЗТОПЕН ОТ РАЗГОВОРИ С РЕДАКТОРИ И СРЕЩИ ПО КАФЕНЕТАТА. ИЗВАЖАШЕ ОТ НЕИЗМЕРНАТА СИ КОЖЕНА ЧАНТА БУТИЛКА И НАЧЕВАШЕ... МУХАЕТЕ. МУХАЕШ? БЕШЕ ЗАДОБНА НЕОБХОДИМА. ЧЕСТО ПО ТЕЛЕФОНА МИ КАЗВАШЕ: *ИСКАМ МНОГО ДА СЕ ВИДИМ И ДА СИ ПАГРАВИМ МУХАБЕТА.* СТОЯН НЕНАВИЖДАШЕ ОТ ТОТАЛИТАРНАТА СИСТЕМА, ЧЕСТНО МНОГО САМИЗДАТСКА ЛИТЕРАТУРА И МИ ПОСЕШЕ КЪМ ЛИ НЕ ЛЮБОПИТНО ВИГАЛИ ОТ СРЕДАТА НА МОСКОВСКИТЕ И БЪЛГАРСКИТЕ ДИСИДЕНТИ. ОТКЪДЕ ЛИ НАУЧАВАШЕ – ВЪЗНАЙ, ТЪЙ И НЕ ПОМНЯ ДА СЪМ ГО ПИТАЛ ИЛИ ДА МЕ С ОСВЕДОМЯВАЛ. НО БЕШЕ ИЗТЪКАН С НЯКАКВА НЕИСТОВА ВЯРА, ТЕ ТОЗИ НЕМИЛОСТИВ РЕЖИМ ЩЕ СЕ ГРОМОЛЯСА И ДОРИ ПРОГНОЗИРАШЕ КОГА: ИЗВЪН ВЕ ВЪЛНИ НА ВЕЧНОСТТА, КОЕТО ВПРОЧЕМ СЕ СБЪРНА. ОЩЕ ПРЕЗ 60-ТЕ ГОДИНИ НА МИНАЛИЯ ВЕК С КАКВА ОХОТА ДЕКЛАМИРАШЕ СВОЯ ПРЕВОД НА КЪСТА ПОЕМА НА ЗАБРАНЕНИЯ РУСКИ ПОЕТ МЕРЕЖКОВСКИ „ШАКИЯ МУНИ", КОЯТО ПРЕЗ 1983 Г., КОЯТО ВЕЧЕ БЯХ НА РАБОТА В „НАРОДНА КУЛТУРА", ВКЛЮЧИ В АНТОЛОГИЯТА „ЗАБРАНЕНИ ЛИРИ". ДЕКЛАМИРАШЕ В ПОЧТИ С ТАЙНСТВЕН ГЛАС, КАТО ПРИ НЯКАКВО ЗАГОВОРНИЧЕСТВО. ПРИ ЕДНО ДРУГО ОТБИВАШЕ У ДОМА МИ СЪОБЩИ, ЧЕ ЗАЕДНО С ФИЛОСОФА ЖЕЛЮ ЖЕЛЕВ СА НАЕЛИ КВАРТИРА В НЯКАКЪВ ОТПЕРЕН ЗАД БЪЛГАРСКИЯ КОМПЛЕКС „ЗЛАТНИ ПЯСЦИ". В РАЗКАЗВАНЕ С ПРЕВОДА ПРЕЗ „РАЗПУСНАТАТА КУЛТУРА", ЧЕТЕЙКИ МИ ЦЕЛИ ПРЕПИСАНИ СТРАНИЦИ ОТ ПЪДЕЩАТА МУ КНИГА „ФАШИЗЪМЪТ", В КОЙТО ЗВУЧАХА СЪВСЕМ ОТКРОВЕНИ РАЗРЕДИ С ЛОЯРИСТИЧЕСКИЯ СТРОЙ. И ОЧИТЕ МУ СИЯХА.

ПО ВРЕМЕ НА РАБОТАТА МИ В ИЗДАТЕЛСТВО „НАРОДНА КУЛТУРА" СТОЯН ПОМОГНА В МНОГО ПРИТЕЦ, НА ВЕРЕН ЗАСТЪПНИК. СЛЕДЯХ КАТО ЗА СВОИ РАБОТИ ВСИЧКИ ЕТАПИ ПРИ ПУБЛИКУВАНЕТО НА ВСИЧКИ НЕГОВИ РЪКОПИСИ И ОСОБЕНО МИ БЕШЕ ПРИЯТНО ПРОСЛЕДЯВАНЕТО НА ВЕЛИКОЛЕПНИЯ ПРЕВОД НА ПИЕСИТЕ НА КАЙЗЪР. ПО МОЕ ПРЕДЛОЖЕНИЕ В НОВОПОРЕДИЦАТА „БИБЛИОТЕКА „ПЪРВИ ПРЕЗИДЕНТИ" ЩЕХА ИЗЛЕЗАВАТ С ЧУДЕСНО ОФОРМЛЕНИЕ НА ХУДОЖНИКА РУМЕН СКОРЧЕВ, БЕШЕ ВКЛЮЧЕН И ИЗЛЕЗЕ КАТО ВТОРО, ДОТЪЛКНО ИЗДАНИЕ ПРЕВОДЪТ МУ НА СТИХОВЕТЕ НА НОБЕЛИСТА ПРЕСЕЙЛИ, КОЙТО В ПРЕДИСЛОВИЕТО ЗА ЕДИН ОТ НАЙ-ГОЛЕМИТЕ ПОСТИЖЕНИЯ НА ПРЕВОДАЧЕСКОТО ИЗКУСТВО У НАС. И МНОГО, МНОГО СЕ РАДЯВ И ПРОДЪЛЖАВАМ ДА СЕ РАДЯВАМ НА ТАЗИ КНИГА.

В ИЗДАТЕЛСТВОТО УСЕТИХ И ПРОСЛАВУВАТА БЪЛГАРСКА ВИСТ ВЪВ ОСОБЕНОТО СТОЯНОВО ПРЪДУБЕЖДЕНИЕ, ТАКА ЧЕ ЧЕСТО ПРЕВЪРЗВАШЕ ЗАОБЛАЕНИ ПРЕВОДИ ПРИ ПРИПРЕНИ ЛИЧНОСТИ ТАМ И ТИХОМЪЛКОМ ДА МУ ПОМАГАМ.

ЗА ПОСЛЕДЕН ПЪТ ВИДЯХ СТОЯН НЕПОСРЕДСТВЕНО СЛЕД ПАДАНЕТО НА КОМУНИСТИЧЕСКИЯ РЕЖИМ (ПРЕЗ ОПУСТЯЛОТО ЛУКАНОВО ВРЕМЕ) В НАЕТОТО ОТ ЗЛОПУЩЕНИЯ БИЗНЕСМЕН АЖЕЛ ПРЕВОДАЧЕСКО КАФЕНЕ ЗА УЖ... СЪОБЩИ ЕДИН СМЕШЕН ОТ ВИДА МУ: ЛИЦЕТО МУ БЕШЕ ПОТЪМНЯЛО И ИМАШЕ БОЛЕЗНЕН ИЗРАЗ, СТОРИ МИ СЕ ЗЕЛ ОБЛЕЧЕН И НЯКАК СМАЛЕН В ОБЕХТЕЛИ СИ ШИФЕР. И С НЯКАКЪВ ПОЛУУЧАСАЛ ГЛАС, В ЗАДЪХАНИ ПРЕСЕКУВАНИЯ, ЧЕ УБЕЖДАВАШЕ ДА СПИНА ЧЕЛЯ ОФИЦЕРСКИЯ „МАТИ БОЛЯРИЯ" СРЕД ТОЛКОВА НАРОСНЕТЕ ОТ ОНОВА ВРЕМЕ ПАРТИИ И ОРГАНИЗАЦИИ. И ПРЕЗ ЦЯЛОТО ВРЕМЕ ГО ГЛЕДАХ КАТО ЗАМАЯН, С ОТЧАЙНА ХАПЕЦА БОЛКА.

Иван Теофилов

Стоян Бакърджиев

Косвените от театъра

След катастрофата

Димитър Генчев, „Добрите машини", изложба живопис, 28 юни-22 юни 2018 г. Галерия „Кредо Бонум"

Изложбата на Димитър Генчев не е просто подбор на най-добрите платна, които е направил от последователно сменяния му изложба насам. Тя е цялостен проект, който е посветен на тема, разработвана от него последователно от няколко години. „Добрите машини" са сграда,ръжаеща локомотив, отразяваща слабкарска работилница, изоставени трансформатори, блокиращи завишен сервиз, разбита рецепция на хотел... Всичко те са останки от един свят, който си е отишъл. Те са били част от този свят, служили са вярно на обитателите ме му и когато са станали ненужни, са били изоставени. Кой е този свят? Кои са били обитателите му? Къде са сега?

Без съмнение, тези интериори и екстериори на опустошението са ни познати. Посткомунистическа България е пълна с тях. Особено В бившите промишлени зони на големите градове, но и на по-малките градове и дори селата. Постепенно тези образи на опустошението отстъпват място на нови заводски и бизнес сгради и нов тип техника, но все още присъстват силно В пейзажа на страната. Не наистина прежалбите краи на един свят, а краят на цели исторически свят шма виждаш В себе си нещо от края на света изобщо. Затова картините на Димитър Генчев изглеждат едновременно както реалистични изображения на конкретна действителност и като постапокалиптични видения. Социалната катастрофа, която прежаВхме, остаВи след себе си сЪщите руини, какВито една ядрена Война или природен катаклизъм бяха оставили. Пейзажите и интериорите В някои полярни холивудски антиутопии, опитващи се да предТВарят света след глобална катастрофа, не са по-различни от това, което виждаме В картините на Генчев. Разликата е В специфичните детайли, които сочат къМ нашия свят.

В тези реалистични, дори хиперреалистични изображения на изоставени машини, опустошени цехове и сметища има много механизми, с чиеето присъствие на времето на смъртта, напомняне за преходността на историческите светове, В които живеем, но има и нещо съВсем друго. Всички тези машини излъчВат достоинство, което разрушА наколо не може да заСеле, дори напротиВ – подчертВа го. Те са превърнати В алегория на определена идея за етическо поведение. СтрУва ми се, че чрез тЯХ Генчев отпрЯВа фундаментАлно на онеЗи хора, които ноВ свят на сВрЯа се, без светИЯ да ЦЯКа да ЧуеВе неЩо за тях; на онези анонимни мъже и жени, которто, като добрите машини В картИните, изтЪлнЯВат ЪлГа сЪм другите, без да ПОЛтЯВа, а когато остАреЯт, ВиВат захвЪрлени В ЯКВОТ задеР ДВор на нашИя свят, за да ОчакАят смЪртта СИ. Хора, которо не се оплАкВат и не смЯтат, че заслужаВат пОВече от тоВа, которо са получИли.

ВсичКи познаВаме такИВа хора. АКо ДУмата „ВЪтеЦ" не е зЯоБила смИсЪла СИ, тИ тези хора МОгат да БЪдат нАречени з тАка. СамО че тоВа е еДна сВЪтеСт, которо не разчита на спасение. ПарадоксалнА нерелИгИозна свЯтост. ОсВен достоИнстВото, которо машИните В картИните на Генчев изЪлнЯВа, свЪтлИната, которо нАхлЯВа В тЯх, сЩо правИ ДВОЙстВени тези образи на разрУхата. ОБикнОВено свЪтлИната е СИмВОл на ИЗтОчЯне, на ИЗгрЯВане ОТ ИЗтОчЯ. Тя е ДОВЕрЕНИЯ ПРЕВОД ВИДИМА РАЗРУХАТА, ДАВА ИМ ВЪЗМОЖНОСТ ДА ВИДИМ В ДЕТАЙЛИ РЪЖДАТА ПО МЕТАЛА, ОТЛЮТЕНАТА ВЪВ ПО СТЕНИТЕ, ИЗГОРЕЛИ КАУЧУК НА ГУМИТЕ, ИЗКЪРТЕНИТЕ ВРЪТИ НА ПОМЕЩЕНИЯТА... НО СЪЩО ТАКА ТЯ ЯСНО ПОСОЧВА ЕДНО ПРОСТРАНСТВО НАВЪН, ДЕНА ДРУГА ВЪЗМОЖНОСТ, ВСЕ ОЩЕ НЕЯСНА, БЕЗ ОЧЕРТАНИЯ КАТО ПРАЗЕН БЯЛ ЛИСТ, НА КАКЪВТО ПРИЛИЧАТ ЧЕСТО ПРОЗРОЧНИТЕ, ОСЕРНИ СЪС СВЕТЛИНАТА В КАРТИНИТЕ. СВЕТЪЛ И НАДЖИВЯ КАТАСТРОФАТА, ТОВА С УТРОТО СЛЕД НЕЯ. ДАЛИ В ТОВА УТРО ЗМА МЯСТО ЗА ХОРАТА, НЕ МОЖЕ ДА СЕ КАЖЕ. НЩО В ПЛАТНАТА НЕ

Честито!

Професор д-р Владимир Михайлов

навърши 75 години.

Той беше първият телевизионен критик в България. Във вестник „Народна култура" водеше (също за първи път) седмичната рубрика за телевизия.

Владимир Михайлов беше член на редакционния екип до началото на 90-те години, когато се посвети на изграждането на Новбългарски университет. Там той създаде иръкува години ръководи департамент „Медии комуникации", преподаване медиазнание, беше любимец на студентите си и изгради няколко поколения журналисти и PR специалисти.

Да си жив и здрав, Влао!

Култура

Дъмни сриду дъмни

Да поиграем на 70-те

Иъм Макиън. „Операция „Сладкоуседник". Превод от английски Надежда Розова. ИК „Колибри", 2018 (2012). Цена 20 лв.

Сред романистите Макиън е шахматист, изключителен комбинатор. Винаги съм се въпрошавал как сбира уж различни сюжетни линии, как дребни детайли извеждат заблестяват с неподозряно значение, а герой, чиято роля вече сме сметнали за епизодична и най-много принося на психологическото развитие на друг, извеждат заема централно място в постройката на романа. Който хареса подобно писане – или пък мисли, че има какво да научи от него в собствения си занаят – трябва да прочете „Операция „Сладкоуседник". Това може да е от най-лакавитиа творби на Макиън, но е рядко увлекателен жанров синтез, който преминава с извиция лекота от политическия към любовния, от шпионския към социалния роман. В не толкова внушителен обем, пък сякаш има от всичко, поднесено с обичайната прецизност на топ-ниво писател.

Сюжетът е твърде сложен, за да го преразказвам. Но с две думи: наскоро завършилата Кеймбридж Серина Фрум, насърчавана от любовника си – по-възрастен професор, който бързо изчезва от живота ѝ – започва работа в МИ 5. Не след дълго получава задача, свързана с финансова подкрепа за „обещаващи" писатели, които водимо не споделят политическия или социалистическия лагер, повсеместна сред могавшия британски интелектуален елит. Том Хейли се казва авторът, с когото Серина се запознава най-напред чрез текстовете му, след това трябва уж да ликвидира да го насочва спрямо нуждите на контразръжавието, но очаквано се влюбва в него. Различни истории се преплитат в романа, така както и различни теми, сред които особено мощно звучи борбата на Серина със собствената й незначителност в суровото мъжлиско свят на тайнните служби.

Човек би казал, че Макиън поема нелек писателски риск с първоличното повествование от гледната точка на жена. Серина Фрум е доста убедителна; или поне убедителна по литературен начин, като ником от героите на Мюриъл Спарк или Айрис Мърдок. (Мърдок е сред авторите, които герои-нята чете, търсейки идентификация с женските персонажи – само че нейните й се струват твърде обрязовани, за да открие себе си у тях.) Повествователният глас не задъхва в телесното, не се изкушава от женското писане, но и много малко англійски женски гласове от началото на 70-те бяха го направили.

Истината е, че в хода на романа образът на Серина изглежда все по-литературен, а самата литература все повече се превръща в самостойна тема. Към средата на книгата читателят ся дава сметка, че жанровият комбинатор Макиън отваря е сменил правилата на играта и че увлекателно-то синтетично четиво устремно се превръща в премислено метафизическо упражнение, а поглеждт назад в миналото гледа не само към обществения кулеж от началото на 70-те, но и към развитя на постмодерното писане. Най-напред Серина започва да ни резюмира разказите на Том Хейли, които може, пъкс някои от тях рязко извиквят в паметта конкретни ранни произведения на самия Макиън; после сред персонажите изниква Мартин Еймис. Последното решение уловва метафизиоиалната стратма, защото неизбежно отпраща към прочутата поява на Еймис в собствения ми роман „Пари". И пъка напатък, докато стигнем до „неочаквания" край, който внимателиям читателят отдава вече е заподозряя.

Изложба, критиадите са радостни по отношение на постмодерниятия обрат. На първо четене аз бях се нарежда сред тези, които се чудят защо ми е било на Макиън да прави подобно пъка-тавка игра – именно в топ-ния роман, който бо могъл да се разбие по ред други начини. Но, чудейки се, спирам до сяда ясен отговор: смешно заради реконструкцията на 70-те. В известен смисъл, пъка е злямата задача на „Операция „Сладкоуседник": да обледа началото на 70-те с остриите обществени проблеми, с избухналото насилие в Северна Ирландия и усещането за разпад, което дава ярко отговорки на актуални днес питания за разграждането на британската социална държава. И 70-те са чуя въпре, обтяжани и тревожни, уж обиждавали и разкрепостени, но недотам. Работата е, че книгата отива по-далеч: онова бреме присъства не само в описанието събития, не само в обстановката и в разъждения на персонажите, а в самата тъкан на романа, сякаш и той е писан тогава. Решение, В което се долавя не просто професионалната, а моралната убеждеиост на Макиън, че така трябва, ако претендираш да си Берен на духа на времето.

Ангел Йлов

Крепетно декрепетно

Viva Accademia!

Варненско лято - I

Музикалната лятна академия е фестивален модус, а свършилата в него са цяла не артистичния директор на академията проф. **Минчо Минчев.** От години той съчетава майсторските класове, за които канч сериозни интерпретатори и силни педагози, е концертна камерна седмица, чиито програма всяка година е художествен израз на смисъла, който големият музикант (от гледна точка на огромния си опит) вижда ръка високата класика. Няма компромиси в неговия подбор, няма курортни настроения, плакни забавления и атракции за лекомислена публика. И тази година Минчев не е изменил на това свое кредо; с цената на огромни усилия доведе ръв Варна, след десетилетия отсъствие от България, легендарния пианист и педагог **Дмитрий Башкиров**. Съдействахи му знаменитите ученици на безгрешния музикант Марина Капацинская и Пламена Манова. Майсторският клас на тоз силен и зрослен мъдрец беше незабравимо прежживяване. Пианото като изразно средство, както въможе ръкотворно, като неизчерпаемо темброзвучие, като инструмент с необятен репертоар, като любов и опора беше центърът на срещите между Башкиров и младите. Неукротим дух, шокиращ темперамент и енциклопедичен подход ръв ръвлежданото ним техникознания на кларинетно изпълнителство и спаяването на подеклания текст. И онзи единствен звук от неговите пръсти, знак и марка на пианиста, на неговата школа. За няколко от младите, надарени с талант, знания, слух и дефекти, срещата с Башкиров може да се окаже съдбовна. Не и за тези, които се чудеха защо им се прави въпрос, че не знаят какво е темпото на пиесата, кошто свирят, че не обръщат внимание на композиторските указания, тоиковта съществена за диференцирането на различните почерк и стилобмата чистота при прочита. „От тези греоолни се съгласа равнището на интерпретацията. Най-ужасното нещо е да се свири приблизително!", не се уморява да повтаря Дмитрий Александрович.

Срещата-концерт с неговия запис прозвуча минута на интелектуалното и артистично съприкосновение с епохалния пианист. Бе подбрал отъкъсъ от свои регистрации на творби от Моцарт, Бетовен, Рафел, Шопен, Лист, Скрябин, Прокофиев, Шчедрин от 1958 до 2005 година, варчетна музика, паметя за изключителния Башкиров звук и стиловата подвижност на прочита, закодирал образно-то мислене на 86-годишния артист с възторжена и ръвбена в музиката душа на дете.

Звукът, артистичното му подкасване и технологията на изваждо производство са основни поанта в преподавателския дискурс на Минчо Минчев. Отдавна не бях прекарвала с часове на негов майсторски клас – използвах пълноценно тази възможност, за да продъжа и разширя личния си опит с педагоа Минчев. Не чуях нищо ръвкавно, с което блестящо илюстриране всичко, което изискваше от учениците си, които всяка година са все повече и по-вече. Един педагог, който съвършено си владее инструмента, действително е в състояние да създаде качество у тоз, с когото работи. Просто „пипа" няколко места, обяснява какво и защо трябва да се случи там и после го демонстрира перфектно. Пред очите ми сетивата на всеки един от учениците му, независимо от таланти и равнище, реагирят мъгновено на виталните пробуждащи на отзивчивия, много търпелив и предразполагащ майстор и някак разцъфтяваха, пиесата зазвучаваше поетично, живо, инструментално надеждно, с подбран звук, виждаш какъде ще се разлъре напатъкъ в по-неопитните ръце. Така майсторският клас чрез всеотдайния подход на фигури от такъв ранг очертава реалния смисъл на лично усъвършенстване чрез предложенията на големите музикантски хъм тези, за които сложиват пъти е в начало-то. Разкрива им безкрайните възможности в подхода към музиката и, най-важното, подарява им прозрението, че непрекъснато търсене в нотния текст е всъщност вечно и щастливо вълнение за инструменталиста.

Концертите в Академичната седмица на „Варненско лято" тоз пъти са обединени в цикъла „Цигулкойте сонати на Бетовен" – пътуване в дълго разгъваемия проект, в който десетте сонати на виенския класик се изпълняват от десет български цигулари в три концерта. Минчев е поканил музикантите със забележителни биографии и младо хора, в чиито бъдеще е абсолютно убеден. В първия концерт свириха **Гергана Гергова, Мила Георгиева и Албена Даналова,** много различни дами на цигулката, а **Пламена Манова** бе пианистъкъм на вечерта, поела да музицира с всяка от тях въ втора, Пета и Девета соната.

Впрочем, задачата на пианиста в тези сонати е колосална; приномням, че композиторът ги е мислил и определил, подобно на Моцарт, като „сонати за пиано и цигулка". Втората соната продължава въ-рата ще е самото си начало, което интригира, завлажва с увлекателна жива нерадост в явлената на началния мотив, предизвикателство за звуковото въображение на камерната дъвка. Гергова притежава много интензивен, много фиксиран, пробиен дорц, но красиво варираш, бих казала, щастлив звук. Тя е много чувствителна към „репликите" на пианиста, на които радостно заявява своите идеи – въ втора, а минорна част пианиста, на неговата школа. За няколко от младите, надарени с талант, знания, слух и дефекти, срещата с Башкиров може да се окаже съдбовна. Не и за тези, които се чудеха защо им се прави въпрос, че не знаят какво е темпото на пиесата, кошто свирят, че не обръщат внимание на композиторските указания, тоиковта съществена за диференцирането на различните почерк и стилобмата чистота при прочита. „От тези греоолни се съгласа равнището на интерпретацията. Най-ужасното нещо е да се свири приблизително!", не се уморява да повтаря Дмитрий Александрович.

Срещата-концерт с неговия запис прозвуча минута на интелектуалното и артистично съприкосновение с епохалния пианист. Бе подбрал отъкъсъ от свои регистрации на творби от Моцарт, Бетовен, Рафел, Шопен, Лист, Скрябин, Прокофиев, Шчедрин от 1958 до 2005 година, варчетна музика, паметя за изключителния Башкиров звук и стиловата подвижност на прочита, закодирал образно-то мислене на 86-годишния артист с възторжена и ръвбена в музиката душа на дете.

Звукът, артистичното му подкасване и технологията на изваждо производство са основни поанта в преподавателския дискурс на Минчо Минчев. Отдавна не бях прекарвала с часове на негов майсторски клас – използвах пълноценно тази възможност, за да продъжа и разширя личния си опит с педагоа Минчев. Не чуях нищо ръвкавно, с което блестящо илюстриране всичко, което изискваше от учениците си, които всяка година са все повече и по-вече. Един педагог, който съвършено си владее инструмента, действително е в състояние да създаде качество у тоз, с когото работи. Просто „пипа" няколко места, обяснява какво и защо трябва да се случи там и после го демонстрира перфектно. Пред очите ми сетивата на всеки един от учениците му, независимо от таланти и равнище, реагирят мъгновено на виталните пробуждащи на отзивчивия, много търпелив и предразполагащ майстор и някак разцъфтяваха, пиесата зазвучаваше поетично, живо, инструментално надеждно, с подбран звук, виждаш какъде ще се разлъре напатъкъ в по-неопитните ръце. Така майсторският клас чрез всеотдайния подход на фигури от такъв ранг очертава реалния смисъл на лично усъвършенстване чрез предложенията на големите музикантски хъм тези, за които сложиват пъти е в начало-то. Разкрива им безкрайните възможности в подхода

Дмитрий Башкиров на *Варненско лято*. Снимка Росен Донев

Симеон Велики и Византия. Поглед отвън

Мирослав Лешка. „Симеон I Велики и Византия. Из историята на българо-византийските отношения през 893-927 г." Издателство „Агата-А", София 2017 г.

Едва ли има българин, който да не е чувал за цар Симеон I Велики и заслужите му за утвърждаването на българската държава и който да не знае, че Средна е славеюотменато „златен век" най-напред с периода на културен разцвет по времето на неговото управление. Да си припомним национаната гаманция „Великите българи" по лицето на Би Би Си, която БНТ проведе преди малко повече от 10 години, с цел да бъде зададена точка на българите за величието". В нейната финална класация, според зрителския вот, славният владетеел заема четвърто място след Васил Левски, Петър Дъньов и ян Аспарух.

В съвременната епоха образът на цар Симеон I като модел на умела държавник, чиито военни и дипломатически успехи доведедт до най-голямото териториално разширение на българ В цялата ії история, но и на проспетеел монарх, превърнал държавата си в духовен център на Славянска Европа, е изграждан от няколко поколения историци, писатели, художници и режисьори. Най-ранно за него пише Спиридон Палаузов, който въ-ведка термина *златен век на българската култура* в средата на XIX ВК, а Иван Вазов ги опоева в своята ода „Паисий" от 1882 г. така:

...и как Симеон цар гурите прогони
и от Византия примера тръгна да жони.
А той бил учен, философ велик
и не се срамеше от своя език,
и кога нямаше кого да надвива,
той пишеше книги, за да си почива...

Темата за цар Симеон Велики и за българо-византийските отношения по време на неговото царуване продължава и до днес да бъде обект на изследванията на съвременните български историци. Достатъчно е да напомня ключовите публикации на известни изследо-вачи като Ив. Божилов (София, 1983), А. Николов (София, 2006), Р. Рашев (София, 2007), В. Гюзелев, И. Ивлев, К. Ненов (Пловдив, 2015) и др. Разбира се, както личността, епъ-ха и деянията на българския цар са коментирани частично и от безспорни чуждестранни изследовачи, като Георги Острогорски или Стийвън Рънсиман. Но единствената цялостна чуждестранна монография за българ-ския владетел и неговото бреме, изградена за пръв пъ-ти на полски език през 2013 г., принадлежи на проф. Мирослав Лешка. Тя стана достъпна за българските читатели минала-та година благодарение на издателство „Агата-А" – едно от малкото частни издателства, които системно издават серизни научни трудове и текстове на популярни български и чуждестранни интелектуалци.

Отбелязвам този факт, тъй като това ми дава основание да почерпя още веднъж актуалността на изследвания у нас лъ-ка. Проф. Мирослав Лешка е преподавател в Университета по история на Византия в Университета в град Лодз (Полша). Научните му интереси са съсредоточени върху българо-Византийските взаимоотношения през VII - XII в., византийската военна аристократия и др. Авторъ е и на друга книга, посветена на образа на Първото българско царство въ Византийските писмени извори[1]. Заместник-редактор е на водещото научно периодично издание на Университета в Лодз „Studia Ceranica".

Особено важно е да отбележим, че полският професор предприема изцяло ново изследване на историческите извори, като-то Йлаовйа и някои нови, неизползвани досега. Това му позволява да достигне до интересни изводи, както и да изрази понякога неочаквани становища. При все това, Лешка зачита приносите на българските историци и не се впуска в отхвърляне или потвърждение на вече изказаните въгледи. Това, кое-то е важно значимостта на изследването, е фактът, че авторът не е български учен. Подобни подеди отбъм са винаги цении, особено когато гледната точка е адекватна, достатъчно обективна и лишена от националистични пристрастия и склонности към мистифициране.

Още самото залавяне на книгата определено насочва към основната проблематика. Всъщност, сложното преплитане на разнородни проблеми в българо-Византийските отношения бе-ше цялата цяла пъ-ти ръководно за мен при Сиимеон II тъкмо възпримаването на разнообразни подходи от страна на българ-ския цар водя до оптимални решения на тези проблеми.

Разледани са всички военни конфликти между България и Византия, но също и системно е проследен покръвителстъ-то на строителната и книжовната дейност, което ни да-ва основание днес да говорим за „Златен ВЕК" или „Преславска цивилизация".

Задачата, която си е поставила авторът, е колкото трудна, толкоба и актуална, привлекателна и необходима за съвременната наука. Предизвикателствата, които въ-нвръ при изграждането на подобен обобщаващ труд, са огромни.

Подръжностите е ефективно и ефективно да бъдат избегнати само при наличието на серизна фактологическа аргументация, при дълбоко и всестранно изследване на отделните конкретни явления. Спокойно можем да кажем, че Лешка притежава всичкия тези предпоставки. Пред нас е задъбоечено историко-теоретично изследване, което представлява серизен опит да се систематизират съществе-ните явления от духовния живот на една средновековна пра-вославна държава, да се изкажат те без проекция и функция на идеологията, да се разледат в техния естествен и възможно най-пълен политически и културен контекст.

Последната глава на книгата е озаглавена „Образъ на Симеон от Византийските и българските извори в светилища на неговата политика срещу Византия". Тук са събрани интересни данни от различни източници, които представят различни аспекти от личността на цар Симеон: **1.** Чойвеъ; **2.** Владетелят; **2.2.** Тиранинъ; **3.** Войдъ; **4.** Българската перспектива.

При интерпретацията и реинтерпретацията на един огромен материал – понякога недостатъчно проучен – полският историк честно се опитва да намери оригинални решения. Естествено е при тоба положение никои от разледаните въпроси да останат дискусионни. Разбира се, тоба в никакъв случай не намъ-рява ценността на представения труд. Нещо повече. Тоз труд е новаторски в кадто обект на изследване, и като методология. Несъмнено той ще заеме статоридно значение за нашата и световната наука, ще послужи, убедена съм, като отправна точка за по-натъ-шъ-ни изследвания не само в областта на старобългарската история и култура, но и в средно общата и хуманитарната.

Книгата на Мирослав Лешка е съществена и полезно изследване върху различни аспекти на средновековната християнска култура, което представява интерес не само за специалисти, но и за по-широкия кръг от читатели на българ-ския език, които отчасно търсим повода за национална гордост и национа-листическата версия на поет-истината налага превъвеличението на българските постижения, тя е надежден и обективен източник на информация за съответния период от нашата история.

Елка Бакалова

[1] **The Image of the First Bulgarian State in the Byzantine Literary Sources of the Period from the 8th to the First Half of the 12th Centuries. Lodz 2003**

[1] **Нарочно не изтирам източниците. (При необходимост Google лесно ще ги изцири обратно.) Целта ми б случаи е не е да ги оспоря – в Края на краищата, всеки има право на предпочитанията си, – а да обясня защо какъв причина съм избрал изданията им.**

[2] **Странно защо "Cloud Atlas" бе преведено у нас с озаглавяващата находка „Облакъм Атлас". „Cloud Atlas" е съобесно съчетание, подобно на "Earth Atlas" („атлас") и "Star Atlas" („звезден атлас", „звездна карта"), така че преводъм би трябвало да се тълкува между „Облачен атлас" или „Карта на облаците". За кой ли пъм русилите се оказаха по-умни от нас: сбоя „Облачный атлас"! Но не за заглавието ни е думата.**

[3] **Мшичей, Огнян. „Облакъм Атлас" или секспет за човешката свобода. 29.09.2013. WebCafe. https://www.webcafe.bg/id_1576214879_Oblakat_Atlas_ili_seksset_za_choveshkata_svoboda Проверено на 23.06.2018.**

[4] **Пак там.**

Натюрмортът Делхи

Пиша този текст с ясното съзнание, че ще внеса нечакан дисонанс. Преди да започна, прегледах рецензиите в интернет и се уверих, доколкото ми стигнаха силите – все пак Гугъл ми предлагаше 216 000 резултата – че пиесата „Танцът Делхи", поставена на голямата сцена в Народния театър, а после и в Ѓулуза, а после и изобилно накацана от „Икари", е изстинала шедьовър. Но според мен не е. Според мен е точно обратното на шедьовър. Не знам дали мога да намеря достатъчно подходящ и същевременно учтив антоним на „шедьовър". Защото не искам да обиждя никого. Цялата постановка е белязана от добросъвестност и обмисляне кое как да се направи, така ли да се направи, иначе ли да се направи, как да се изиграе. Но аз ощо от салона, уби, започнах да си мисля какво ни харесва, защо не мога да бъда подкупена от чара на „Танцът Делхи", от всичките му трагични усилия да се вгиене над земята. А аз съм лесно подкупум човек. Всъщност, отивам на театър именно за да бъда подкупена. Подчертавам: не да се идентифицирам, а да се оставя да грабнат част от мен в замяна на това, което ми дават – удивление, развлечение, размисъл, емоционален смут, епифания. Щеше ми се да има нещо такова и там. Всъщност, най-вече имаше скука.

Чувствам се някак самотна в тази публична реакция. От многобройните рецензии из пресата разбрах, че правилното превиждане на тази пиеса поминава епифания и спира някъде около оргазма. Епитетите са „оригинална", „невероятна", „мистична", „силна", „прекрасна", „ярка". Устремена е към „смисъла на живота", „прежиВяването на болката", „прежката от безкрайни прераждания", танцът, „в който се разтваря всички непримирими противоречия на живота", „красотата от трансформирането на страданието и човешката мизерия"[1]. Рецензиите са интелигентни, писани са от културни хора. Тъкъкуванията горо са уместни. Къде тогава е проблемът? Проблемът е, че у авторът – Иван Вирипаев, и режисьорът – Галин Стоев, са искали от критиците да си помислят точно това. Сложили са думите в устата им. Буквално са ги посадили там, за да разцъфтят. Принципът е „ние ви задаваме нещо като гатанка, тъй вие ще направите нещо като отгатване".

Проблемът с пиесата не е че е прекалено трудна за разбиране, а че няма какво чак толкова да її се разбира.

Какво всъщност представлява тя? Не е трудно да се обясни. „Танцът Делхи" е съставен от седем миниатюри, в които еин и също персонажи в устойчива конфигурация преизграват почти еин и също движения, но различите са значими на фона на седемкратното повторение. Действието всеки път се развива в стая за посетители в болница. Взети са специално мерки да се знае, че тази „стая за посетители" никоа не е една и съща. Тъ ту е описана с рекламни плакати на стената, ту с канаве, ту със столове и списания. Всеки пъ-ти уж една и съща стая, но не точно еин и съща.

Това се отнася и до сюжета. Той също е концептуално единен В различията си. И може да се резюмира приблизително така: две от действащите лица стоят В приемната и научават, че трето, свързано с тях лице, е умряло. Тази смъртт предизвиква у тях някакви афекти, някаквиръкомахания и прегъвания на две, но никоа кой знае какъва скръб. Междувременно те намират повод да си кажат колко прекрасен и необикновен е бъл танцът на Екатерина В Делхи. Накрая идва медицинската сестра и иска да оправи документите, но на никой му е до документи.

Въпросните действащи (и общо взето, бездействащи) лица са:

Младата Екатерина (**Радина Кърджилова**) - прехвалената изпълнителка на някакъв спонтанно възникнал танц, който я освежа насред болестни, мизерия и глад на пазара В Делхи. Дорната ся нажежено жълто до сърдите и се разтанцувала, преработвайки болката В красота. Този танц ние не го виждаме. Така и трябва да бъде. Няма как убедително да се види такова чудо. Но през цялото време чуваме му еин, ту друг от героите да разказва с премрежен поглед колко удивително е блоа изтъненото й. Как извеждъ, като я видели да танцува, разбрали, че зрозотата на света си е чиста проба хармония. С течение на пиесата става ясно, че Екатерина бече е известна танцьорка. Тоба означава, че Ведждъ изобретила (или получила от небето, или открила в душата си, или поела от околната среда) танца Делхи с помощта на нажеженото желязо, тя продължава да го изтъпява по балетните сцени. И вероятно, като подвижна алхимична пещ, продължава да преработва ожесточението В любов, нещастието В щастие, прозата В поезия, раздвоението В единства и различията В единаквости. Освен зцен съвместяванетоа на противоположностите, тук наднича и някакъв християнско мисионерство. Мисионерстто с входни билети.

Андрей (**Владимир Карамазов**) – мекушавият и разколебан самотен мъж на сцената, който ту обича жена си Олга, ту обича Екатерина, ту обича само себе си, ту обича всичко едновременно. (Тоба будистко „Всички едновременно" и „всичко едновременно" е скритият лайтмотив на пиесата. Останалите лайтмотиви са открити и постоянно потвърдяни с прав текст.)

Балетната критичка (**Радена Въльканова**), представена като „жена на средна възраст". Тя е мълявата приятелка на всички, чиято роля В голямото „цяло" много не е разбрах, но тъй като сюжетът е рехав, тъй и концептуално избран да е неустойчив, тоба няма кой знае какво значение. Предполагам, че трябваше да внесе хладния, деличен, интелектуално оцепенел подход към стаВяющото. Интелектуален тоаи полеш не беше, а колкото до оценъчността, Въроеатна критичка също се прехласваше по митичния танц на пазара не по-малко от другите. Та даже и повече. По едно време – В миг на откровението, който рано или късно трябва да сполети всеки герой – тя казва, че цял живот е живяла някакъв чужд живот (цитуам по памет, докато гледах постановката В общо нямах намерение да пиша „отзиви"). Дали тоба беше достатъчно, за да осмисли присъствието й на сцената, не знам. И какво би могло да направи „нейния живот" „неин", също не знам. Може би да В разкрие критическата химикалка и също да се разтанцува на пазара В Делхи? Тоба, разбира се, се самоотрежда.

Алина Павлова, майката на Екатерина (**Светлана Янчева**). Най-компактният образ и според мен, най-силно изиграната роля. Вярва, че животът е мъка, независимо кой на чий пазар танцува, и че на света има добро и зло – заблуда, от която дъщеря й, танцьорката, се опитва да я изигради.

Медицинската сестра (**София Бобчева**). Тя е тази, която носи В всеки „епизод" смъртния акт за подпиване. Тя е и единственият персонаж, който не умира, може би като потвърждение на страха, че администрацията – традиционен контрапункт на духовността – надкиВява всички ни. (А може би и умира, уничожена от виковете на съпругата Олга накрая, не съм сигурна.) Тя е и тази, която В момента, в който се случаи добрено от страна на еин или друг герой за изкупителните свойства на танца Делхи, пита: „Ами Аувйвц?". Останах с впечатление, че и авторът няма отговор на тоз въпрос и въпросът разумно е бъл оставен отворен. Сестрата бече необходимата Връзка между епизодите, получовешкият-полубюрократичен психоизмп между световете на живите и мъртвите, водачът из коридорите на граничността. Интенцията, вложена В образа, е ясна. Оттук нататък, колкото успява да ни поведе между една болнична приемна и друга, толкоба.

Олга (**Елена Теббис**, Великденска млада актриса, общо взето похаВана В тази почти епизодична роля. По-малко сценично Времс от тези само танцът Делхи.) Играе озлочестената съпруга на Андрей, който е общо Взето влюбен В Екатерина или може би В танца й, зависи за коя от седемте миниатюри говорим.

Всъщност, всички актьори, както казват футболистите, дадоха всичко от себе си. Владимир Карамазов беше двусмислен, съчетаВащ любовта с егоизма. София Бобчева балансираше между длъжностното лице и разсъдливата личност под него. Радина Кърджилова беше едно леко вяло, но достатъчно стройно В пъльщение на всичко танц. Не ми стана ясно защо през цялото Време беше облечена В анцуг с дрЖеще рубите си скрити В дълъте ръкави на горнището му като Натали Имбруция В кой ли път. Може би защото така е по „куул" или пък, защото анцухът показва, че е обикновен човек, а не някаВа си постоянно въхноВена танцьорка, която си носи сари В чантата за всеки случай. Сигурна съм, че е имало причина, аз не я разбрах. И Радена Въльканова си изиграла ролята на „жена на средна възраст"; ако тоВа би могло да бъде сериозно предизВикателство. Проблемът не беше, че героите не могат да си изиграят ролите. Проблемът беше, че имаше скука да играят.

Пиесата имаше заявена дъльочина, но нямаше реална дъльочина. „Дъльбочината" й идВаше от настойчиВо преповтаряни, направо набиВани В главата на зрителите декларативни клишета за красиВото и грозното, за щастието и нещастието, за жиВота и смъртта. (Може и да пропускам още някоя Важна абстракция, но едВа ли.) В тесноТостта на епизодите никакВи човешки отношения не успяВаха да се заздъбочат до степен на емоционална анГажираност и на актьорите не им оставаше друго, освен да се разкрещяВат за акцент. И както Вече казах, ВъВ всеки епизод по някой от персонажите умираше – ту майката, ту любовникът-съпруг, ту съпругата, ту приятелката и т.н. – но тоВа нямаше никакВо значение. ЛипсеВаше изжиВяване, липсеВаше усещането за загуба, което тъй обезценяВане най-силната емоционална Валута На едно художествено произведение, а именно смъртта. Или, казано с по-простИ думи, умира тоа и оня, а ние пет пари не даВаме. И тамка – 120 минути. „Ами тоВа е смисъЛт, смъртта е и Важна, и маловажна, когато пред нас се простира панорамата на Всичките ни алтернативни жиВоти и Всичките ни Въможни прераждания, представени В еден дистанциран, естетизиран и промислен театрален продукт", наВярно биха ми Въразили почитателите на „Танцът Делхи". „ЖитиЕона" е центрирана около смъртта на една единствена личност, която дори не познаВаме, бих отВръщала аз, но тази смърт е изключителна Важна. Тя става Въпрос на жиВот и смърт за останалите действащи лица. В „Танцът Делхи" имаме множество смърти, но, както казВа и Сталин, смъртта на милионите е статистика.

Когато формата е толкоВа Важна за съдържанието, чоВек логично започВа да се пита кВаВо и е по-особенОто на формата. Седем подобни епизода с изВестни разлики? Ами Самюъл Бекет го праВи Вѣ „В очакВане на Годо" още през 1952 г. и тоВа му отнема само ВсЕе части. Прераждане на едни и същи герои от един жиВотейска роля В друга? Много интересно. През 2012 г. братя или сестри Уашовски направиха един филм, „Облакът Атлас", В който едни и същи герои се прераждаха заедно от един жиВот В друг, пътуВайки през Времена.[2] СравняВаме дВете произведения и кВаВо да виДим? За разлика от „Танцът Делхи", който се състои от седем параленни сюжета, „Облакът Атлас" се състои само от шест. Но има и прилики. Ето една малка част от критически отзиВ за „Облакът Атлас":

Допускането, че самотата, лишеното от смисъл ежедневие, господството на посредствеността и злото са непреодолими, се нарича отчаяние. Всички ние, които живеем В отчаяния свят на разединеното и разпадащото се светлина. Светлината е Вярна, че жиВотът ни има смисъл отВъд оцеляВането и ежедневната битка за насъщния.[3]

Следват коментари за смисъла на човешкия жиВот, за панорамата на човешките съдби, за тоВа, че *осмислянето на битието е Възможно само отВъд рамката на личния интерес, личната изгода, отвъд крепостта на личния аз. Смислът идВа тогаВа, когато човек разбере своята изначална обВързаност с другите хора - В миналото, В настоящето и В бъдещето.* И че смъртта е просто Врата, а *свободата... е В истината, че Всички ние сме едно цяло*[4].

Странно! ТоВа сякаш е писано за „Танцът Делхи".

Е, може и да е, а може и да не е. Пиесъ 2012 г., когато филмът на братя Уашовски излиза на големия екран, Иван Вирипаев пише сценария за „Танцът Делхи". ДоТуй налице имаме просто някаВа паралелност. Нещо повечЕе. Иван Вирипаев написВа пиесата „Танцът Делхи" още през 2009 г., три години преди филма на братя Уашовски. Сами се филмът на братя Уашовски е направен по романа на Дейвид Мичъл „Облакът Атлас" от 2004 г. А той е преведен на руски през 2007 г. Не казВам, че Вирипаев непременно е почерпил идеята от „Облакът Атлас". ВъзможнО е дори да не е чел книгата. Проблемът е, че пиесата му зВучи както ниВа свирня по позната партитура.

ИзВян темата за метемпсихозата, останалите силни страни, за които младият, но Вече международно изВестен руски драматург е похВален, са обединяВанто на Изтока с Запада, отхВърляването на западния дуализъм, изтоВяването на идеи, цВЕтящи В друга епохата, съгласие с Будистките представи за карма, жиВот и смърт, и други такиВа Вече съществуВащи идеи, готоВи да бъдат смесени по еДин или дУги начин. И цялото тоВа полуменящо се битие може да се тълкуВа от постмодерно по-постмодерно. (Още еда на схема.) Големият символ на пиесата е самият танц на Екатерина, натрапен като дИвна притча за екстраХирането на хармония и красота от Всеобщата мизерия. В психологията си има термин за тоВа и той се нарича „сублимация". ТоВа показВа и колко безДушно семпЛе и симВолЕн. СъЩиЯт проВал за мен е и по-малко на пиесата „Танцът Делхи". Един Всеки ден на литература и история Зрад е очистен от Всичките му ВъзможниЯ значения, за да се нагоди Ъм нуждите на автора. Или ако щЕ ли дОдаде от собствената си аура.

ПостановкатА беше преТрупана с технически похВати, кОито имаха за цел да изТъкнат колко е новаторска и да подсКажат на зрителите на какъВ режисьорски „уре де форс" присъстВат. Резултатът наВяваше мисли за претенциозен професионАлен грЪм Вярху едно неизразително аще, коетО е натрапчиВотина на автомат пОВтаряне клишета и псевдопрозрения.

Достатъчно зена, за да ги чуят критиЩите. Достатъчно баналнИ, за да ми нат за мъдрости.

Като нямаше кой друг да каже тоВа, наложи се аз да го направя.

Кристин Димитрова

Радина Кърджилова и Светлана Янчева В *Танцът Делхи*

Знам, че по един или друг начин ще продължите. Наречете го оптимизъм на плуващия срещу течението

Разговор с Христо Иванов

- Как се озовахте в политиката - доброволно, принудително или по семейни причини?

- Озовах се в политиката в един конкретен момент някъде през 1988 година. Милицията беше задържала майка ми на една среща на „неформали", както тогава се наричаха. Аз съм на 13-14 години. Не знаех какво да правя и от всичко възможно, председателите си само, взех да чета конституцията от 1971 година. Там всичко, с което се занимаваше майка ми, беше разрешено изрично. Пуснаха майка ми същата вечер, а след няколко месеца режимът започна своята метаморфоза. Но по някакъв начин за мен в този момент започна всичко, с което се занимавам сега. Възпитах за свободата и за върховенството на правото.

Очевидно, наследствеността играе своята роля. Не говоря само за майка ми, но и изобщо за традициите на дасталското просвещение и вечното източноевропейско интелектуално безпокойство, които произтичат всички клонове на родословието ми... Когато преди теб и около теб е пълно с хора, които, заради своите представи за правда и свобода, непрекъснато са се сблъсквали със своя век, бил той деветнайсетия, няколкото века, съдържащи се в двадесетото столетие, или вече очертаващите се макроскожети от новия милениум, това някак естествено се превръща и в дълг, и в доброволен избор. Нататък са детайли: юридическото ми образование ме хвърли в борбата за независим съд. А това се оказа епицентърът на политическото усилие за отвоюването на публичните институции и властта от посттоталитарната дълбока държава. В крайна сметка, въпросът е по чий закон ще се управлява родината ни – по писания, европейско просвещенски, либерално-демократичен, или по неписаната криминална конституция на мътната вода.

- Само трудната модернизация на България ли е причината тя да бъде сочена като най-корумпираната държава в ЕС? Има ли и други причини за тази її „слава"?

- Корупция има навсякъде. Въпросът е дали освен нея, държавното управление има и някакво друго съдържание. У нас почти напълно доминиращ логиката на плячкосването, джамбазлъка, клановата окупация на един или друг „приходоизточник", феодалното парцелиране. Всичко това за краткост наричаме корупция, но в дълбочина става дума за три базови феномена - липсата на пълноценен държавотворен елит, наличието на него място на организиран и сраснал се с държавната структура криминалитет и общият контекст на антропологически срив, през който преминава обществото ни. Всеки един от тези фактори засилва останалите. Съответно, централният политически въпрос е как да пресечем и „обърнем посоката" на тази низходяща спирала, как да стартираме пълноценен процес по държавно строителство, nation building, както се нарича това на английски.

- Как се разпределя отговорността за корупцията през прехода между управляващи и управлявани?

- Корупцията е това, което правиш с властта, когато не я употребяваш по предназначение, включително, но далеч не само, отклоняването на средства. Тя е порок на областните. Въпросът у нас не е толкова защо областните крадат, а защо рядко правят друго. Моят отговор е, че откак България започва навлизането си в модерния свят, тя все не успява да формира стабилен държавотворен елит. Тоест, прослойка от хора, които – като класа, а не като индивиди или разпокъсани семейни и групови традиции, знаят защо е необходима държавността и как се упражнява тя и защо трябва сама да си налага ограничения. Наличието на това, което наричам държавотворна прослойка, съвсем не е естествено състояние на човешките общности и там, където изобщо възниква, то е много специфично за съответния културен и геополитически контекст. Ако приемем, че за възникването на пълноценен държавотворен елит са необходими три поколения или 75 години и погледнем нашата история, ще видим, че, започвайки с кърджалийското време, тя е насечена на каденци от по 30-50 години (Таизмата, Освобождението, 9 септември, 10 ноември). Към това трябва да добавим обстоятелството, че социалистическият режим остави, от една страна, твърде жилави структури, чийто колективен етос е точно обратното на „държавотворен", а, от друга, за 45 години гражданството беше отчуено от колективните си умения за самоорганизация, свободно формиране на доверие в по-широки групи, излъчване на лидери и изобщо всичко, което се нарича „социален капитал". И до ден днешен практическото знание за това как реално се прави политика остава недостъпно за нормалния български гражданин. Един от най-големите успехи на пропагандната машина на днешния режим е предотвратяването на възникване на средна класа, разбирана като колективен политически субект, чрез поддържане на потенциалните й членове в състояние на фрустрирана аполитичност.

Иначе, колкото до „управляваните", „среднят българин" дава множество емпирични доказателства, че ако бъде поставен в условия на работещи правила, се адаптира към тях с готовност. България никога няма да стане скандинавска страна - и в много смисли, слава Богу! - но при прилично управление може много бързо да качи нивата си на законност и ред.

- Как си обясняваме, че борбата с корупцията, с чиято радикализация се ангажира „Да, България", не можа да се превърне в мобилизираща политическа кауза? ЕС реален съюзник ли е в нея или с кохезионните си фондове фактически легитимира статуквото?

- Спомням си две случки от кампанията. Първата е срещата ни с хората от село Рибново, които – за немалка наша изненада – директно попитаха: „Г-н Иванов, кога ще вкарате Пеевски в затвора", на което аз отговорих: „Нека първо мине през съд, все пак". Съвсем очаквано, отговорът ми не предизвика особен ентусиазъм. Но интересното е, че хората се съгласиха с мен. Първо съд, после – кавото реши съдията...

Другата случка беше разговор с двама средни бизнесмени от Пловдив. Единият ми каза, че никога няма да успея в политиката, защото се боря с единственото нещо, което работи у нас – корупцията. Другият обаче ѝвърази, че и корупцията вече не работи. Тези примери за мен показват, че на все повече хора им е ясно, че така не може да се продължава, но налагането на обществен консенсус какво да се прави и превръщането му в политическа алтернатива е трудно и дългосрочно усилие.

Със сигурност има гласоподаватели, и то не малко, които биха гласували за „антикорупционна партия" и призиви „всички хайдуци в затвора по бързата процедура", но това не сме ние. Ние отиваме да създадем политически инструмент, с чиято помощ прилични и културни хора биха могли да се включат в българския политически живот и да останат такива. Фокусът ни е върху установяване на върховенство на правото и изграждане на модерни институции. Заради моята биография, темата с правосъдието стана най-видима, но ние опитахме да изведем още два акцента: електронното управление и просветата.

Дигитализацията на държавното управление е уникална възможност за неговата цялостна трансформация и ограничаване по модела на подривната промяна (disruption). Само като илюстрация на мащаба на възможните ползи - въвеждането на електронна управление само по себе си може да намали административното бреме с 50 до 70%. Ако бъдат администрирани правилно, подобни технологични скокове позволяват сравнително лесно обновяване на цели системи и при тях изостаналостта често се оказва сравнително предимство. Въпросът е електронното управление да бъде въведено от хора, които наистина искат цялостна трансформация на администрацията и управлението, а не от обичайните усвоители на средства или осъзнати модернизатори на олигархичния модел, защото има и такива и те днес са във властта.

Колкото до просветата, тук не говорим просто за така нужната на бизнеса реална модернизация на образованието, а, в допълнение, за поставяне на културното усилие в основата на държавния ни проект. Идеята за „възвишение" с взаимна помощ. Само така можем да преодолеем не само едно от двете най-големи ограничения пред икономическия си растеж (наред с липсата на законност), но и антропологическия срив. Не бива да се забравя, че българската държавност на два пъти възниква като просвещенско усилие - през IX и XIX век. Това е нейното естествено състояние, природа, ако щете. Ако днес трябва да избираме едно от трите - правосъдие, електронно управление и просвета, бих заложил без никакво колебание на просветата.

- Евентуални благоприятни резултати от борбата с корупцията биха ли променили нещо в живота на хората, или тя е само ефектен партиен лозунг?

- Ако в България започне да се краде по-малко или ако започне да се краде не така разрушително, това несъмнено би имало значим позитивен ефект върху националното богатство. Но, отново, ние опитваме да работим за нещо много повече от наказване на корумпираните и ограничаване на кражбите. Ако в България започнат да се създават стабилни институции и да се утвърждава здрава национална държавност, това би имало съдбовно значение за страната ни.

- Защо реформата на съдебната система опря и забуксува до позицията на главния прокурор в нея? Това навсякъде ли е ключовият въпрос или той става такъв у нас заради конкретното „разположение на силите"?

- По една поредица структурни специфики и стечения на обстоятелства, позицията на главния прокурор у нас се оказа средоточие на твърде много формални и реални власти. Казано метафорично, според неписаната конституция на българската дълбока държава, главният прокурор е явочник, в чийто кабинет е една от главните борси на зависимости, компромати, влияние в магистратурата, бизнеса, службите и политиката. Без никаква метафора - той е съдбеният изпълнител по спазването на обществения договор в рамките на криминалния по постсоциалистически елит, като гарантира на едни недосегаемост от закона, а спрямо други превръща закона в бухалка. Именно заради тази роля на позицията на главния прокурор е толкова важно тя да бъде радикално реформирана; и по същата причина съротивата срещу всяка промяна е толкова стръвна и анажира всички „системни" политически фактори у нас. Без тази реформа върховенството на правото и реална публична власт в обществен интерес никога няма да възникне. Това положение има общо със съветския модел на прокуратурата, но е и плод на много наши специфики.

- Как оценявате ефекта от присъствието на Иван Татарчев, Никола Филчев, Борис Велчев и Сотир Цацаров в ролята им на главни прокурори?

- Имаше един виц - че Татарчев е показал какво е над главния прокурор да няма никой освен Господ. Филчев – какво е главният прокурор да няма здрав разум. Велчев – какво е да няма главен прокурор... Вече можем да го допълним, че Цацаров показа какво е, когато главният прокурор няма граница пред жаждата си за власт...

- Идеалният Обвинител номер 1 само криминални престъпления ли трябва да преследва или и политически и исторически вини?

- По принцип, идеалният Обвинител номер 1 трябва да администрира прокуратурата като публична институция, която осигурява върховенството на правото със средствата на наказателния закон и толкова. Но в конкретния ни контекст, нашата прокуратура е отклонена много далеч от това, мутирала е в нещо друго. И това налага известна специфика в така дефинираната длъжностна характеристика - трябва някой, който да я преосновае, за да бъде тя приведена в съответствие с тази институционална мисия.

И като става дума за това - ние сме в политическия сезон на договаряне на нов главен прокурор. Уморито се говори, че това ще стане тази есен във връзка с местата, които се отварят в Конституционния съд. Но това е детайл. Детайл е и какво точно място иска Цацаров, за да освободи поста предварително, или дали все пак ще си дочака края на мандата след една година. Същественото е, че от политическа гледна точка, това е активен властови процес и нещо повече, един от най-важните.

В момента се разиграват два варианта. Единият включва назначаване на „силен" титуляр, нещо като втори Цацаров, който е доказал лоялността си към ключовите фигури от българската олигархия, например, настоящия шеф на КПКОНПИ Пламен Георгиев, Гешев или някой друг от престаряващите се изпълнители на репресивни поръчки. Другият вариант е да бъде назначен фигурант, който да бъде „продаден" на обществото като „гражданин", „външен човек". Някой като Цецка Цачева или настоящият евродепутат Емил Радев. При този сценарий реалната репресивна власт ще се упражнява на ниво заместници и така по-лесно ще може да се постигне баланс на интересите между различните олигархични фактори. Не случайно Цацаров пристъпи към съзадаването на пети заместник главен прокурор, който да контролира структурите на специализираното правосъдие.

Впрочем, за първи път настоящият титуляр има не само намерението, но и ресурса да изиграе собствена роля при определянето на наследник и предаването на щафетата. Не случайно се говори, че Цацаров иска да получи поста на председател на ВКС, с ъответно, кадровата политика на съдебната власт за още 7 години. Властовата цел при всички варианти е една - един ръб и техните клиентели да получат, от една страна, гаранции за личната си недосегаемост от закона, а от друга, възможност да ползват прокурорските пълномощия като бухалка.

Каква смесица от тези варианти и какви други елементи ще се реализират, ще видим. Важното тук е, че никой не помисля и дори не говори за реформа на прокуратурата, а се работи единствено за още 7 години от същото. Но то няма да е същото, а неизбежно ще включва ескалиране на репресивните тенденции.

- Румънският модел, с всички съмнения около него, би ли бил ефикасен у нас?

- България има нужда от преосноваване на прокуратурата чрез цялостна на преуредба на нейния статут, включително статута на главния прокурор, и реподбор на кадрите ѝ. Нищо по-малко няма да свърши работа. Румънският модел включваше изграждане на институция-изключение, остров. Това предполагаше много силно международно или поне европейско въвличане, включително до ниво на непосредствения подбор на кадри (защото това е основен въпрос). Условията за подобен сценарий за България изчезнаха по геополитически причини, но и да бе възможен, той би бил само кръпка, временно решение, в най-добрия случай - ембрион за нещо друго. На нас ни трябва цялостна, дълбока и трайна реформа, нещо, което аз наричам „Български модел". Включително, защото, ако има шанс да се случи, то ще е изключително с вътрешнополитически ресурс. Това е дългосрочно и несигурно усилие, но само то си струва.

В последните 10 броя, с които ***Култура*** *се прощава с читателите си, се връщаме към 10 първи страници на вестника – като мостра на един медиен стил, който няма аналог в българската преса, и затова и няма как да бъде продължен от другаде от други.*

- Вие се отказахте от етикетите ляво-дясно като загубили смисъл в нашата публична среда. Предлагате ли други, които да ги заместят?

- Никога не съм ги отричал по принцип. Просто споделям наблюдението, че, конкретно в български контекст, тези етикети не носят никаква описателна стойност. Какво, Бога ми, е лявото на БСП, дясното на ГЕРБ или либералното на ДПС!? На фона на тази боза, бих предпочел да говорим първо за конкретните политики и съотношения между лична инициатива и въвличане на държавата за конкретните сектори и проблеми и едва след като го избистрим, да закачим етикетите. Това е по-скоро центристки прагматизъм на нивото на подхода. Иначе, който се вълнува от идеологическия ни крен по съществото, може да погледне 130-те позиции, които сме заявили сами и с партньорите си от Демократична България, и ще получи съвсем ясна представа. Практически няма важна политическа тема, по която ние да не сме се позиционирали и да не сме предложили своите решения.

Иначе, в глобален план, видимо се налага една друга понятийна двойка: либерално - консервативно. Струва ми се обаче, че и тези понятия ще бъдат заменени като твърде натоварени с предистория. Поне за мен става все по-ясно, че големият залог днес е дали ще удържим самата просвещенска идея за модерната държава и свободния индивид. Започва поредната, но и най-голяма гражданска война за това как определяме човека. Свободен от идеята за човешка природа и отворен за всякакви трансформации или, все пак, носител на някакъв есенциалистки общ знаменател? И какъв е той - културен? Заваряната биологична субстанция? Самият факт на смъртността? Всъщност, и двата очертаващи се лагера в своите крайни проявления - тъй нарения традиционализъм и, ако аз трябва да предложа понятие, еманципаторство, атакуват фундамента на западния просвещенски проект, неотделима част от който са и консерватизмът, и либерализмът, и лявото, и дясното. Аз лично оставам при класическата просвещенска идея за свобода, гарантирана от либерално-демократичната държава.

- Защо понятието „историческа десница" все по-често е повод за подиграви? Къде тя, възникнала като опозиция на бившата комунистическа партия, се провали?

- Нали помните Конфуций: *Достойно е да си успял в здраво общество. Да си успял в болно общество е позор.* Единственото, което не се провали в България, е криминално организираната чалга - в пряк и преносен смисъл. Не съм сигурен, че това е повод за гордост за нейните политически представители или за подигравка с хората, които все пак опитаха да се преборят за нещо друго, било то определяно като дясно или ляво. Защото има и „провалени" в ляво. С тази разлика, че там по стар навик тихо ги изтриват от снимките на историята, вместо, както става с десните - да ги превръщат в прицел на шумно обръгване, което после лесно може да се върне на дневен ред при поредната промяна на историческите течения.

И аз никак не мисля, че „мачът е свирен". Въпросите за свободата, за демокрацията, за мястото на България на глобалната сцена стоят отново на дневен ред и - както се вижда – всъщност, по много по-сериозен начин отколкото и да било в последните 30-40 години. Да, ние ще трябва да разчитаме много повече на вътрешнополитически ресурси и на собствения си опит. Няма да ги има безпрекословните външни модели, които просто трябва да следваме. Ще трябва да водим този разговор като разговор за България, както част от и продължение на нейната история, вместо като част от еуфорично и еферВесцентно развтряване в някакво глобално ашуре. Този път ще трябва да бъде много по-автентично и, съответно, трудно, но за мен това е хилядо пъти за предпочитане пред измамната леснина на подражателството. И много важно е тук обстоятелството, че в България възниква една критична маса избиратели, които приемат за дадено един обем свобода и демократичност на упражняването на власт. Сега този навик трябва да се превърне в осъзната политическа ценност.

- „Да, България" се създаде в политическа близост до ДСБ, но и като нейна алтернатива. От какво беше породена подобна алтернативност и кога и как изчезна, за да може да се обедините в „Демократична България"? Честите обединения, разграничения, лидерски противопоставяния и „отлюспвания" в тази част на политическия спектър само от електорални сметки ли са породени, или следват някаква идейна динамика?

- Спецификите ни са предимно демографски. В „Да, България" се вляха хора, които по различни причини до този момент не се бяха ангажирали политически. Те имат много сходни характеристики - със занятия, които им гарантират значителна икономическа независимост, с доза успех, който ги кара да осъзнават стойността на свободата и личното усилие; хора, сблъсквали се с дилемите на емиграцията и отчаяли до извода, че човек не може да е пълноценен, без да принадлежи, по един или друг начин, физически или духовно, на нещо, което да нарича родина; хора, които много ценят свободата и очакват да бъдат питани за всички решения, които ги засягат и които осъзнават; мнозинството от тях на попрощето жизнено в средата, когато изведнъж въпросът за това какво ще оставиш след себе си се е станал реален... Всичко това е изключително ценен човешки материал за здраво партийно ядро, видяхме го на Националната ни конференция миналата събота , но ние работим много усилено по неговото социално разнообразяване и разширяване.

Уверен съм, че с времето „Демократична България" ще докаже своята устойчивост и ще бъде началото на ново отчитане на коалиционния опит в демократичната общност. В чисто човешки план, имаме безпрецедентно ниво на доверие и разбиране, че сме тук, за да послужим на по-широката си общност. От гледна точка на ресурс и перспектива, нещата в момента са достатъчно трудни и това - надявам се - ни раздели с повечето кариеристи, мечтаещи за бърза реализация. Разбира се, само бъдещето може да докаже думите ми.

- Очертава ли се трети път, освен вече изпробваните два – с Борисов на власт и далеч от Борисов, далеч от властта? И ако да, кой е той?

- Работим за трети вариант - Борисов далеч от властта, за да може властта да бъде в служба на реална и смела трансформация. Това може да се прави и в опозиция, но нашата цел е да го превърнем в управленска формула. Защото без тази формула ще имаме все по-опасна стагнация. Борисов е минало, а нас ни интересува бъдещето на страната ни.

- Когато от есента вестник „Култура" спре да излиза, как трябва да продължим?

- Не разбирам от издаване на вестници и не мога да дам съвет по същество. Знам, че по един или друг начин ще продължите. Както и досега. Това нито ви е първият подобен момент, нито ще е последният. Уверен съм. Наречете го оптимизъм на плуващия срещу течението.

Въпросите зададе **екип на** ***Култура***

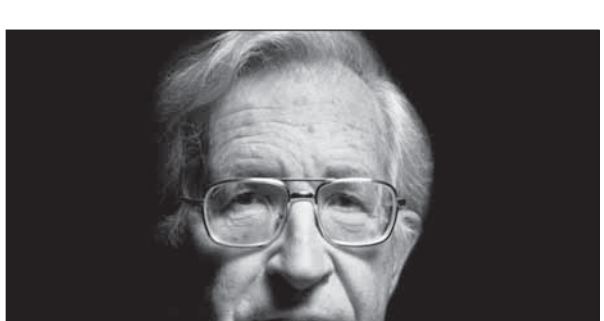

Картезианецът анархист

Към 90-годишнината на Ноам Чомски

Ако е рекъл Бог, на 7 декември тази година големият американски лингвист и философ Ноам Чомски ще навърши деветдесет години. За близо осемдесет от тях може да се каже, че са посветени на идеята за колективно освобождаване и осъществяване на заложения в човешката природа здрав смисъл.

Привлечен още като дете от политическото измерение на тази идея, т.е. от проекта за изграждане на самоуправляващи се солидарни и съзидателни човешки общности, през 1939 г., едва единайсет годишен, бъдещият световнопочитаен учен публикува своята първа статия по темата във вестника на авангардното по онова време училище Oak Lane Country Day School в родната му Филаделфия. Поводът за написването й, както споделя четвърт век по-късно в едно интервю самият той, е превземането на Барселона от франкистите, а нейният патос – смес от мъка заради разгрома на каталонското анархо-синдикалистко движение и ужас пред лицето на напомнящия мускули европейски фашизъм. Без се запознае вече с това интервю, когато в края на октомври 2013 г. отидох в Монреал, за да чуя за пръв път Чомски на живо – беше поканен от списание „Canadian Dimension" да изнесе публична лекция върху състоянието и ролята на независимите медии в съвременните либерални общества. Докато го слушах, имах усещането, че за него историческото време беше спряло някъде около момента на първата му публикация. Словото на рядко харизматичния осемдесет и пет годишен мъж изразяваше чувства, подобни на онези, които беше изпитал единайсет годишният ученик в Oak Lane Country Day School в навечерието на Втората световна война. Личеше си, че действително се тревожи за настоящето и близкото бъдеще на политическата свобода, за стойността на истината в наши дни, за начина, по който правителствата на повечето развити страни се отнасят към науката, културата и образованието, за имунната система на демокрацията, накратко, за здравословното състояние на съвременната цивилизация. Но успоредно с това се разгръщаше и една друга аргументация. Бих я определил като логически и фактологично обоснована увереност в жизнеността и творческия потенциал на здравия смисъл. Попитан след края на лекцията как си представя политиката на здравия смисъл, Чомски отговори: „В едно цивилизовано общество властовите структури трябва да могат да оправдаят съществуването си пред съда на разума. Само анархизмът е безкомпромисно последователен в поставянето на това изискване. Следователно, бъдещето на цивилизованото общество е свързано с анархизма."

Това умозаключение със сигурност ще подрани слуха както на тези, които добре знаят какво е анархизмът и организират пропагандата срещу него, защото им обърква сметките, така и на клиентите на тази пропаганда, свикнали да асоциират думата „анархия" и производните ѝ с образи на беззаконие, обществен хаос и насилие. С търпите Чомски не разговаря. Той се обръща уважително и доброжелателно към Втория, за да ги окуражи да се емансипират интелектуално, икономически и политически чрез повече доверие в здравия смисъл, това най-справедливо разпределено нещо на света, както бе отбелязал някога Декарт.

Да имаш доверие в здравия смисъл, означава да не си затваряш очите пред очевидното и ума пред важното. Това никак не е лесно в съвременните „цивилизовани общества", в които публичната сфера е сякаш нарочно организирана така, че очевидното да изглежда неправдоподобно, а важното – маловажно. От друга страна, смята Чомски, всяко усилие в полза на здравия смисъл си струва, защото в крайна сметка утвърждава човешката природа. Извеждайки своето интелектуално потекло от духа на Просвещението, той застава твърдо зад идеята, че такава природа съществува. Всъщност, за него тъкмо тази идея е първата и най-важна очевидност – както в работата му на учен, така и в действията му на ангажиран с каузата на анархо-синдикализма четящ, мислещ и пишещ гражданин. Ето една от нейните максимално достъпни формулировки: „Ние не сме нито маймуни, нито котки, нито столове. Следователно, имаме природа, която ни отличава от всичко, което не сме. Ако няма човешка природа, значи няма разлика между мен и стола. Това е смехотворно."[1]

Ала де да беше само смехотворно! Съдържащият проблем, свързан с антропологичния нихилизъм, е не толкова чисто теоретичен, колкото житейско практически. С други думи, големият залог тук е не да се докаже очевидното, т.е. – че не сме маймуни, а да се разбере кой, как и защо, образно казано, ни прави на маймуни. Много са възможните отправни точки за едно такова разбиране и, съответно, пътищата, по които то може да поеме. Но отъждето и да тръгнем (от „дебелите книги", от „книгата на живота", от разговор със съседа или опитайсе другаде), важното е да не забравяме, че вървим към освобождаването на здравия смисъл в себе си, а оттук и къмръстановяването на рационалната ни връзка със света. Усетим ли в даден момент, че схващаме ясно и отчетливо нещата, които са истински важни за нас в качеството ни на човешки същества, значи сме свършили добра работа и вече трудно някой би могъл да ни прави на маймуни.

Според Чомски, истински важно за нас в качеството ни на човешки същества е всичко, което се отнася до материалните условия за разгръщане на заложените в нашата природа съзидателни способности. Те са най-общо четири – порив към свобода, желание за творчество, умение за умозаключаване и склонност към тълкуване на социалния свят, – които всяка една от тях се реализира под формата на съзидателен труд. „Ако не се лъжа, че нуждата от съзидателен труд, от творческо търсене, от свободно творчество, без произволни ограничения от страна на една или друга институция на принудата, е фундаментален елемент на човешката природа, заявява той през ноември 1971 г. в Айндховен, спорейки на живо не с кой да е, а с Мишел Фуко, то следва да се съгласим, че едно прилично общество би трябвало да стимулира в максимална степен осъществяването на тази фундаментална човешка характеристика. А това означава – да надвие елементите на репресия, на потисничество, на разруха и на принуда, съществуващи във всяко общество [...]"[2]

Наличието и функционирането на тези елементи в живота на хората и обществата далеч не е неизбежно, както често сме склонни да мислим под тежестта на отчаянието, на страха и – най-вече – на умствената леност. В тях няма нищо природосъобразно и нищо обществено полезно. Следователно, те не са необходимо присъстващи в структурата на човешките взаимоотношения. Затова тък присъствието им в структурата на властта е така натрапчиво, че изглежда повече от необходимо. Колкото и една власт да е добронамерена спрямо своите поданици, ако е честна, тя не би си позволила да им обещае, че никога няма да реши да ограничи свободата им и да ги подложи на един или друг вид репресии? Подобни са си без пак да го направи, тия ще ги е изкушала, или ще им е обещала да не бъде власт в собствения смисъл на думата. И това е така, защото властта е по условие авторитарна и репресивна. Нейният принцип е господстването, а то, строго погледнато, се практикува с оглед разширяване на възможностите за осъществяване на човешката природа на неколцина властени чрез стесняване на същите тези възможности за всички останали. „Нека си припомним *За произхода на правителствата* на Дейвид Хюм, където той споделя недоумението си пред факта, че хората се покоряват на тези, които ги управляват. И заключава, че понеже „силата е винаги на страната на управляваните, управляващите успяват да удържат властта си само благодарение на общественото мнение. Правителството, значи, се крепи единствено на общественото мнение; и това важи за всички видове правителства – от най-деспотичните и разчитащи на военната сила до най-либералните и радващи се на народното одобрение."[3]

Известна и, разбира се, не маловажна разлика между едните и другите се наблюдава в начините, по които обработват общественото мнение. Докато откровено деспотичните режими прибягват до груба пропаганда и още по-груба цензура въз основа на спуснатата отгоре и ясно формулирана генерална линия, либералните правителства си служат с по-фини техники за манипулация на общественото нагласи с цел производството на консенсус. И в двата случая обаче управляваните трябва да бъдат убедени, че управляващите заспиват и се събуждат с единствена мисъл за направят живота им по-хубав. Постигането на такъв ефект е въпрос на живот и смърт за всяка власт – тя не би могла да просъществува дълго, ако е неспособна да спусне идеологическа завеса, едновременно скриваща и оправдаваща господството, което всъщност винаги се упражнява в полза на определени частни интереси и твърде често – в ущърб на общото благо. „За да господстват успешно, не бива да разчитат само на насилието; необходимо ти е основание от друго естество. Така, когато някой господства, независимо дали го прави в качеството си на диктатор, на колонизатор, на бюрократ, на сънруг или на шеф, той има нужда от обосновавща господството му идеология. И тя е винаги една и съща: това господство е „за доброто" на този, който го понася. Иначе казано, властта винаги се представя като алтруистична, незаинтересована и щедра."[4] А в действителност не е нито едно от тези три неща.

Девет от десет представители на т.нар. интелектуални елити в съвременните либерални и не толкова либерални общества ще посрещнат тази констатация със снизходителна усмивка. „Нещата са много по-сложни", ще кажат те. Ала речем ли да извлечем полза от тяхната елитност и да помолим да ни обяснят що-годе внятно „сложността" на многостранното отношение власт – идеология – манипулация – господство, рискуваме да станем свидетели на интелектуални гърчове и словесни абракадабри, които в най-добрия случай ще ни накарат да си помислим, че обяснението е в състояние на черпоба В дадения миг, в един, малко по-лош – не просто до нима там, а в най-лошия – че сме предизвикали умишлено нападение срещу здравия смисъл. „Интелектуалците имат един проблем – те трябва да оправдаят съществуването си. [...]. Често пъти това става, като се вземе едно по-скоро просто и се представи за много сложно и дълбоко. Интелектуалните кръгове взаимодействат помежду си по особен начин – говорят си едни с други и се чакат останалата част от света да им се възхищава, да ги уважава и т.н. Но само се опитайте да пребедете на обикновен човек това, което казвам, и има много голяма вероятност то да се окаже или ужасно банално, или направо абсурдно."[5]

Проблемът е, че този вид производство на баналности и абсурди е необходим момент във функционирането на системата за възпроизводство на властта. Става дума за политическата роля на т.нар. експерти. Говорейки от позицията на интелектуалния авторитет, съзнателно или не, те подържат жизненоважната за господството илюзия, че не всякому е дадено да знае какво е истински важно за него и за обществото, от което е part. Ако някому се е случвало да бъде убеждаван от експерти, че живее добре, въпреки че едва свързва двата края; че е свободен гражданин на свободна държава, въпреки че държавните институции не дават пукната пара да разберат какво мисли самият той по този въпрос; че защита тази държава е правова, въпреки че се управлява от лица, превърнали заобикалянето на закона в лична, семейна и корпоративна кауза; че неговото общество е общество на знанието, въпреки че не може да осигури добро образование на децата си; че свободата и демокрацията изискват жертви, въпреки че ясно вижда само жертвите, а свободата и демокрацията някак убягват от погледа му, и т.н., той ще разбере с лекота за какво говори Чомски, когато нарича експертите „домисари", а основното им занимание – „промивка на мозъци". Вярно, разбра това, той ще си даде сметка за злокачествените ефекти, които произвежда върху човешката природа бракът между „експертно знание" и власт.

Да се полагат интелектуални усилия с цел разтроване на този брак означава да се работи за блокиране на механизма на господството, който ни прави на маймуни, пречейки ни да бъдем хора въз висока смисъл на тази дума. Тази работа може да завърши с успех само при положение, че всеки заинтересован от това повярва на здравия смисъл в себе си и в другите и пожелае да организира обществото според неговите принципи. В едно такова общество авторитарните структури на властта ще се окажат излишни, защото всеки негов член не само ще има добър ум, но и ще може добре да го използва. Такъв е най-общо линии политическият идеал на Чомски, родил се в хода на неговия анархистичен прочит на просветителския рационализъм и хуманизъм.

Емил Григоров

[1] **Noam Chomsky, „Il est évident qu'il existe une nature humaine", in Philosophie magazine, № 107, mars 2017, p.13.**

[2] **Noam Chomsky, Michel Foucault, De la nature humaine : justice contre pouvoir. Entretien dirigé par Fons Elders, Paris, L'Herne, 2006, p. 64. Вж. също нака: https://www.youtube.com/watch?v=3wfNl2L0Gf8**

[3] **Noam Chomsky, De l'espoir en l'avenir. Entretiens sur l'anarchisme et le socialisme, Montréal, Lux éditeur, 2007, p.13.**

[4] **Noam Chomsky, „Plus efficace encore que les dictatures : Le lavage de cerveaux en liberté", Le Monde diplomatique, Janvier, 2007.**

[5] **Noam Chomsky, cité par Normand Baillargeon et David Barsamian, Entretiens avec Chomsky, Montréal, Éditions Ecosociété, 2002, p.45-46.**

Първите три

Разговор с Яна Генова за инициативата *Къща за литература и превод*

- През 2018 г. Къщата за литература и превод, един от проектите на фондация „Следваща страница", навърши три години. Уеля ли къщата да се превърне в дом на литературния превод от български, дом на срещи между писатели и преводачи?

- Да, мисля, че се е превърна не само в общностно място, но и в истински дом. Все още работим за побеле уют и, като във всяка къща, винаги има какво още да се изпипва и подобрява. Но излежда, че хората го чувстват като сборно място, един вид "защитена среда".

- Когато домът на художника Ненко Балкански се превърна в пространство за културни политики, как се преобразуваха помещенията?

- Наистина, промяната във функциите на мястото наложи и радикална промяна в организацията на пространството. До 1977 г. в тази къща е живял художникът Ненко Балкански със семейството си. Именно незлобото ателие в момента е най-голямото място за публични събития в къщата - семинари, представяния на книги, обучения. Там, където пиеш и разсъждаш в уединение, сега е оживено - сбират се хора на литературата и превода. На мястото на бившата трапезария е малкият ни офис, в който заседа сме само двама души, макар че има място и за повече. Тук се подготвят дейностите ни – развиват се идеите, създават се контакти с партньори. Оттук подготвяме и десетките кандидатури и проекти, с които събираме средствата за дейността на Къщата. Кухнята на семейството все още си функционира като кухня, но досега никой не си е готвил храна. Никой не е спал и в помещенията за престой и работа - финалните довършителни работи по него все още текат. Ако не бяхме питали преди три години, щях да кажа, че след шест месеца ще приемем първия резидент в самата къща, но досега използвахме за целта апартамент в центъра на града, който Столична община ни предостави за частично ползване. Добрата новина е, че ще сме готови от месец юли да посрещнем първия чуждестранен писател, който да пребивава изцяло в Къщата.

Много интересно място е гардината. Тук при хубаво време домакините са посрещнали семейни приятели, хора на изкуството, журналисти, писатели... Съседите още помнят глъчката, която се е вдигала в двора по празници.

Откакто съществува Къщата за литература и превод, гардината отново сбира различни хора, тъй като поняколя в нея започват или завършват срещите ни.

- Как бихте определили основните дейности, които развива Къщата за литература и превод?

- Едната посока, по чудесния израз на Елина Колишева, може да се определи като „литературно гостоприемство". Чрез съдействието на Къщата, за първи път в България има възможности за творчески престой на чуждестранни преводачи на българска литература, които на място в София осъвременяват българския си, могат да работят непосредствено с авторите, да видят новото в литературната Възможността за резиденция в София действа и мотивиращо. И някои от преподавателите се връщат към българския език след дълги години на заглъбване. В програмата могат да участват и писатели, които имат специален интерес към България. Те правят проучвания на мястото, събират впечатления.

Другата функция е информационна. Къщата действа като информален "хub" - да го кажем с жаргона на културния медиаденъм, като източник на информация за всичко, свързано с литература, превод и книгоиздаване. Такава функция не беше търсена, няма я записана в мисията на организацията, но ежедневно се налага да отговаряме на най-разнообразни въпроси, просто защото няма кой друг да ги прави. Например, колко неби заглавия се издават годишно в България или къде чуждестранен издател на превод от български може да кандидатства за субсидия. Българската литературна и издателска сцена все още е непрозрачна за бившите поколения и дори и най-добронамерените партньори бързо се отказват, ако се почувстват несигурни.

В третата посока са преподавателските семинари и публикации за български и чуждестранни преводачи. Не става дума за обучения, а по-скоро за дискусии и лаборатории по литературен превод.

- В тези дискусии сигурно се включват и самите резиденти. Всъщност, колко дълго може да продължи техният престой тук?

- Обичайно резидентите на Къщата остават в София около месец, но имаме и по-кратки възможности за престой. Преподавателе обикновено имат и други занимания, така че продължителността на престоя тръгва да е съобразена с техния годишен график, с академичната година или отпуските. Една от резидентите ни продължи необикновено дълго - английският поет Том Болдис, който живя в Къщата през 2016 г., реши да се премести завинаги в София със семейството си и сега преважда от български на английски. Това не беше търсен ефект на програмата, но се радваме, че спечелихме още един преводач с майчин език английски.

- Колко резиденти сте посрещнали досега?

- От януари 2016-а досега са точно 23-ма души. Не са много, но не са и малко за начеваща програма. Получаваме много повече интересни кандидатури, но не можем да приемем всичко в дадени лимити на място и финансиране.

- Как Софийска община беше привлечена като основен участник в тази инициатива на „Следваща страница"?

- Чиста случайност - и срещата с общината, и намирането на Къщата. Когато я видях за първи път, Къщата се руцнсе. Кадмето по основания бита сградата стигна бе е истински опасно. Столична община искаше да я върне към живот, но не и да я превръща в поредната пращна къща-музей. Тъй и нямаше почти никакви вещи от художника, освен екип сакрьк и кутии заскалани маслени боя. Фондацията, от своя страна, имаше цел, тъкмо в нея да развиеме на резидентска програма, едногодишен международен опит и Вече публикувано сериозно изследване. Ръкъ съгласието на преподите от български. Столична община тък има плиар. Културна стратегия, в която отваряемето на града към повечие международни творчески контакти е един от приоритетите. Имаше и политическа воля, процес на отваряне ксм независимия сектор, особено около кандидатурата на София за Европейска столица на културата. Така се случайността беше по линия на тоба, че в общината бяха разбрали как фондацията търси място за резидентска програма. Целият план беше разгледан и одобрен от Общинския съвет. Сега имаме петгодишен договор за съвместна дейност. Общината предоставя сградата, а фондацията развива и организира цялата дейност, грижи се за набиране на средства. Нашите взаимоотношения са уникални.

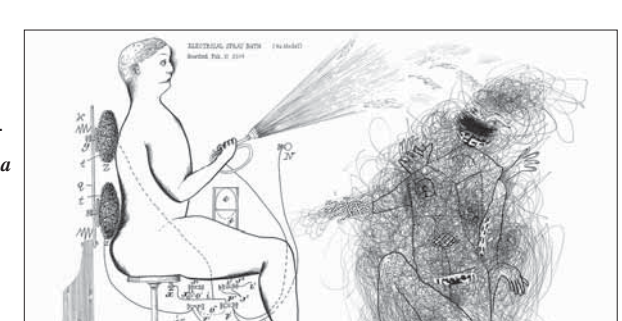

Ада Митрани,
Електрическа дишкабина

в определено поле, развива дейност върху общинска собственост, при това паметник на културата. Дали е полезотворно сътрудничеството?! Като всяко партньорство, и тоба изисква взаимни компромиси... Но безспорно е полезотворно, след като резидентската програма работи добре, разпознаваема е и тук, и извън България.

- Естествено идва въпросът има ли такива прецеденти в други общини в България?

- Доколкото знам, в Пловдив Манол Пейков имаше чудесната идея и съответния капацитет да отвори резидентска къща за литература и превод, в Пловдив за Европейска столица на културата през 2019 г. Видяхме се и аз му разказах какво за положителните ефекти, така и за трудностите, съпътстващи подобна инициатива. Би било добре да се осъществи подобно взаимодействие и на други красиви места в България, защо не и в по-отдалечени от столицата малки градове и села. Имотите, които принадлежат на творчески хора, например, бяха молки да се използват и за международен обмен, ако тези творчески съюзи имат всяката и компетенцията да развиват подобни програми. Преди време дружеството „Елиас Канети" в Русе имаше резидентска програма, предимно насочена към немскоезичния свят, но не съм сигурна какво се случва напоследък.

- От пейката в гардината, където седим, се вижда работният процес в трапезарията, превърната в офис. Кои са текущите инициативи?

- „Готвенето" на проектите е лесно, намирането на „продуктите" е по-трудното. В трапезарията-офис на Къщата по-скоро извършваме техническата работа, докато идеите се раждат в кръчма. Проблемите на една българска резидентска програма или изобщо на съвременната преводна литература от "малък" език са доста сходни навсякъде по света - решенията обаче трябва да се съобразяват с начините ресурси, очаквания, с мисията на национална културна политика и други местни особености.

Най-голямото предизвикателство е планирането - дългосрочно, средносрочно, каквото и да е. Това важи за всички български културни организации, не само за нас. А когато се прави международна резидентска програма, тоба не работи в нейна услуга. За да можем да каним големи имена и изобщо да се развиваме, трябва да можем да планираме в по-дълъг и сигурен рамки. Не можем да си позволим да импровизираме в далечни планове, тъй като не ни достига капацитетът на финансиране. Затова заседа ги поставяме изтъкнати цели - текущите проекти да продължат и да се закрепят; да включим по-широка палитра от езици в резидентската програма, в преводаческите четвъртъци и в бъдещата "Прозрачната преводач". Освен тоба, предприемаме поредица от професионални посещения на ключови европейски издатели, а също и лятно училище за литературен превод. Имаме и няколко програми за обмен на обучители с европейски средства.

- Всяка къща има съседи, как тази къща се вписва в българската културна среда и обмен с други държави и градове?

- Ние се шегуваме, че къщата е кем квартала, кем глобала. Кварталът се радва на тоба възраждане на къщата на художника. С непосредствените съседи по двор от едната страна си общуваме предимно по граждански въпроси, а в къщата-близнак живее дългогодишната преподавателка в университета доц. Росица Димчева. Кварталът още помни колкошите обитатели и гости на къщата, затова поняколя се отбиват или надничат в двора... Районното кметство също ни подкрепя и разбира смисъла на инициативата.

Имаме отношения и със 119 СУ „Проф. Михаил Арнаудов", което е от другата страна на улицата. Правили сме малки уъркшъпи за деца с учениците, а тъй големите, докато се застопорят пред входа на Къщата, за да пушат, четат афиш със събитията ни и хвърлят поглед върху заглавията на изложените книги.

В българската професионална общност имаме официални отношения със Съюза на преводачите и секцията ни по художественият превод и със Софийския университет. Студенти и преподаватели от магистърската програма „Преводач-редактор" участваха в ателиетата и провеждат семинари при нас.

На международно ниво чиниуваме в мрежата „Градуки", в мрежата „Recit" и в Culture Action Europe. С подкрепата на „Градуки" додинко даваме 3 резидентски стипендии за преводачи или писатели от Балканите или от немскоезичния свят. „Recit" е основната европейска мрежа на преводаческите центрове, която обединява най-старите резидентски програми за преводачи в Европа. Години наред българските преводачи на художествена литература са били гости в техните резидентски програми и сега за първи път сме в позиция не само да „изнасяме", но и да предоставяме условия като домакини на гост-преводачи. Току-що бяхме домакини на годишната среща на тази мрежа, на която обсъждахме бъдещето на резидентските програми в Европа.

- Какви са съдбата на ръкописите, изготвени в Къщата?

- Още преди идването си тук, резидентите тръгва да имат разработен проект за работата си в София, в най-добрия случай - и договор с издател. Преподаватели сами избират книгата, с която кандидатстват за програмата. След като си тръгнат, сме в постоянна връзка. Разбира се, писането, превеждането и издаването на книга отнема време, а ние сме само на три години. Все пак, имаме с какво да се похвалим. Първата книга, консултирана и частично преведена тук преди три години, беше полският превод на романа „Възвишение" на Милен Руской. Последва издаване на Теодора Дамова на украински, на Вутимски на немски, пак Милен Руской (на унгарски), Михаил Вешим на македонски, нова българска драматургия на английски и др.

Важно е да се каже, че преводът от български е изчезващо занимание. Резидентският престой не означава един луксозен месец в София. За преподавателите й чуждина отварянето на резидентската програма тъй има символично значение. То говори, че някой в България отчита културното посланичество на тяхната работа. В последните 30-тина години, едновременно с намаляването на броя на преводачите от български заради упадъка на факултетите по българистика в чужбина, много от съществуващите активни преводачи се преориентираха към други (славянски) езици. Има все пак и някои оптимистични примери. Например, преподавач Андреас Третнер превежда от български и от руски на немски. Удостоили са го с голяма награда за превод от руски и той е наблизал на преводите от този език. Чак напоследък с нашата резидентска програма той започна да се ВРЪЩА КЪМ БЪЛГАРСКИТЕ СИ ИНТЕРЕСИ И В МОМЕНТА РАБОТИ ВЪРХУ Вутимски. Вярвам, че занимания му с българската поезия се възобновява, защото някой тук вече може да го приюти, да уясни достъпа му до библиотеки и да осигури контакти с местни специалисти. В началото на май поредицата ни от срещанкове ще гостува на Ивайло Знеполски, Ян Пауъ Хинрихс. Занимавал се със стиховете на Баярна, Далчев, Кънчев и др., от години не беше превеждал от български. На нас ни беше трудно да издирим тези хора, както и да ги убедим, че в София вече има място, което те могат да използват за работата си и да зазареят връзката с България и българския език.

- Един фундиментално-песимистичен въпрос: запазили ли са книги като тази от модерните технологии за превод, изкуствения интелект и самообучаващите се програми?

- Не мисля, че новите технологии са запаяха за фигурата на литературния преводач и категорично не вярвам, че които и да е сложни дигитални технологии може да замести литературния превод. На мене да заместят друг вид превод и беше ли правш, но не и специфичното чувство за езика и къде гласа на автора на оригинала; не си представям, че тоба може да бъде заместено от технологии. Обаче й работата на преводача различни нови технологии могат да бъдат от полза. Някои преводачи вече още помнят времето, в което, за да открием значението на някоя специфична сума, която я няма в речника, трябва да се обадим на приятел, който евентуално да се консултира със свои приятел и т.н. Сега всички основни речници са онлайн, има глобални дискусионни форуми и местата за подкрепа онлайн са полезни, особено за начинаещите преводачи. Все по-популярно стъпва да се пускат свободно достъпни текстове от творчески процес в мрежата. Тоба вече не е знак за лошо качество или графоманско симптом, а се приема за нормален акт на споделяне с цел да съберат коментари от приятели и колеги. За по-старото поколение тоба може да е странно, но сред младите автори стъпва все по-често.

Философията на къщата е в живото общуване, макар че си даваме сметка за промените в света. Основната причина, че се сдвижим в сектора на качественото ПРЕВОДНО ЗАНИМАВАНЕ, КОЙТО Е ДОСТА МАЛЪК. Ние ЗА НАЧИНАЕ „КНИГОИЗДАВАНЕ", ТАКО ЛИ Е ЧАСТ ОТ ГОЛЯМАТА ИНДУСТРИЯ, НО ВСЪЩНОСТ ТОЙ РАБОТИ ПО СЪВСЕМ ДРУГИ ПРАВИЛА. Личните контакти и мрежи са определящи в тази сфера и по не САМО ПРЕЗ 80-те, но и до наши дни. Единайм нарчи тоя тип книгоиздаване „домашна индустрия". Къщата уеличава тези лични контакти. Да вземем например подготовката на литературен фестивал - В Осло, В Скопие или Кьолн е да. Ако искам да покажиме българска участниця, организаторке ме нина да бъде в залата, за да проберат КАЖДО СЪ СЕРЦЕ В ЗЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА, а се СЪРЪВАТ С ОНЕЗИ ФИГУРИ В ТЕХНИТЕ ПРОФЕСИОНАЛНИ МРЕЖИ, КОИТО ПОЗНАВАТ НАШИ АВТОРИ ИЛИ СА БИЛИ В БЪЛГАРИЯ И ИМАТ ЛИЧНИ ВРЪЗКИ. Така е устроен този БИЗНЕС ДОМЕН, МРЕЖОВО, И ИЗИСКВА ОТ НАС ДА НАМИРАМЕ БАЛАНС МЕЖДУ ПРИНЦИПА, НА КОЙТО РАБОТЯТ ТРАДИЦИОННИТЕ КОНТАКТИ В ЛИТЕРАТУРНАТА СРЕДА И НОВИТЕ ТЕХНОЛОГИИ.

- Какви цели си поставяте в бъдеще?

- Намерих свое интерйю за Вестник, правено В НАЧАЛОТО НА ТАЗИ ИНИЦИАТИВА. ОТ НАСАТОВО ТОГАВА ДВЕ ТРЕТИ ОТ НЕЩАТА СА СЕ РЕАЛИЗИРАЛИ ЗА ТРИТЕ ИЛИ ГОДИНИ, НО ПРОБЛЕМЪТ С ПЛАНИРАНЕТО И ТОГАВА Е БИЛ НАЛИЦЕ. Целта ни е да изработим такава „рецепта" за стабилност, КОЯТО ДА МОЖЕ ДА УСПОЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВАТА ПРЕЗ ОЦЕЛЯВАНЕТО НА МЕСТАТА, КОЙТО ПРИЮТЯВАТ ЕМИГРАНТИТЕ.

Въпросите зададе **Надежда Александрова**

Новото италианско правителство вече причини много злини

Писателят Роберто Савиано се бунтува срещу миграционната политика на италианския министър на вътрешните работи Матео Салвини в извънредна публикация, предоставена и на вестник **Монд**.

„Който от вас е безгрешен, нека пръв върни камък на нея"[1]. Никой в Европа не може да го направи. Никой в Европа няма достатъчно чиста съвест, за да си позволи да посочи на другите пръста, който те трябва да следват, за да се справят с трагедията на рискуващите живота си мигранти с една цел - да достигнат до Европа. Никой не можа да го направи. И защото Европа остана сама Италия да носи тежестта на отговорността, когато явно не може да понесе. И защото Старият континент допусна сините дрешки в комунасцията, когато довеждат на власт в Рим десни и ксенофобски политически сили, неспособни да осигурят социална кохезия. Италия е в предизборна кампания от 2013 г. насам. Знаете ли какво означава това?

Означава, че всичко е политическа комуникация - а политическата комуникация е нещо съвсем различно от самата политика, защо не, но е нещо, което се представяме в популярна форма, да опростяваш.

Означава, че италианците са заобиколени, обсадени и смазани под тежестта на една политика, която далеч не е реална, а се прави в тоталитарна и в социални мрежи. Означава, че да останата на страната, бестоимостите и тревожността предоставят място на всеки, който, в помалка или в по-голяма степен, говори провокативно на разкрепосте граждани. А те, съгласни от така наречения „бръсконосъм", „антиевропоцентъм" и рецепсия, продължават десетилетия, а на мнение, че светът им дължи нещо. Че Европа им дължи нещо.

Означава, че говорещите за мигрантите като за напаст, която трябва да бъде изтребена до краи, незабавно получават видимост, особно ако са спечелили довеие в тази епоха на „бръсконосъм „деби" Кръгове.

Означава, че тези, които говорят за Европа като за нестояща се утопия и коварна система, са смятани за реалисти, за разлика от онези, които говорят за нея като за общ проект, който трябва да се оформи и усъвършенства.

Вече са безброй журналистите и личностите, влияещи на общественото мнение, които още в залеза на старото правителство и в зората на новото заеха ксенофобски позиции, които сеят-сеят прикрытие. В момента Матео Салвини работи за приадаване на метода „Минити"[2]. Става дума за доктрината на политическия теоретик Марко Минити [член на Демократическата партия, бивш министър на вътрешните работи], който възнамерява, разрешавайки на незаконно чуждо, да отбъсне на призрака на жълто-зеленото правителство (така в Италия наричаме, с известна доза ирония, сбирщината Северна лига и Движение „5 звезди"), предлагайки противлегистка[3] политическа линия.

Безкрайна горчивина

Самият Марко Минити беше човекът, обявил първи мнението си, че затворите пристанищата за неправителствените организации". Той беше и фигурата, принудила НПО-ата, чрез безпрецедентна медийна политика, да подпишат кодекс за поведение, допускащ съвършено произволни действия. Непосредственият ефект от него бе, че разцепи хуманитарния фронт, който би трябвало да бъде единен, за да защитава онези, които помагат на най-слабите.

Същият този Минити обяснявше на италианците горе-долу следното - дори на крадците е в полза да намалява, ние няма да се интересуваме от фактите и статистиката, и от вашите чувства. И ако вие се чувствате несигурни, ние ще ръчним начините, чрез които да ви дадем по-широко поле на действие, за да можете сами да се защитавате. Всичко останало е безсмислено. Въ основа, всеки се случва дес – така че не сме в стъпор, просто сме изтъпяни с безкрайна горчивина.

И докато всичко това става в Италия, какво точно прави Европа? Къде е солидарна Европа? Някой каза - „Всеки е виновен за всичко, което е направил". Е, в полза на Ренци, Италия се съгласи да приеме мигрантите, но срещу известни икономически отстъпки. Но въможно ли е Европа да не си дава сметка, че този вариант не работи? Въможно ли е европейските държави, които да не правят резултатите от своите неефективни - да не каква простъпки - политики? Съпоразумението между Германия и Турция, цмащо за цел да затвори балканския маршрут, пропрати път на спогодбата между Италия и Либия - мъшарят ерго бяха пребрени на неомекбратимите правителства, за да изградят истински лагери с доказани изтезания и малтретирания. През 2016 г. Турция сключи с Европа еден от най-изгодните договори: 6 милиарда ерго за три години; а миалата родина Либия поиска от Италия 800 мъшиони ерго, за да пресуши миграционните потоци. Тези средства можеха да бъдат използвани, за да приемем и предоставим помощ на мигрантите. Но излежда, вместо да търсим реални решения, предпочитаме да пъщаме на мъчителите, за да бъдем проблемите далеч от очите си.

И къде е Франция въ всичко това? Тя криминализира солидарността по същия начин, по който го извърши правителството на Паоло Джентилони и точно както сега го прави кабинетът на Матео Салвини и Луиджи ди Маайо. Вземете например случая с планинския водач Бенюа Дюкос, арестуван от френската полиция заради това, че помагал на бременния мигрантка на френско-италианската граница. Тоба е само един случай, но ярък пример какво се разиграва редойно на границата ни. Отнего ни стаба ясно как правителствата решиха да се противопоставят на деснте екстремисти, опитвайки се да ги побеждят на собствения им терен.

В Италия ние виярхме колко неуспешна е тази стратегия и се надяваме, че и другите страни ще си вземат поуки от провала ни. Защото, ако все още не е станало ясно, тоба е идеалната Европа на Салвини – евроедиоматъм, страна известен с отсъствията от сте заседанията в Брюксел, който, в качеството си на министър на вътрешните работи, вече в историята с комунасционмата си германия срещу мигрантите.

Груб расизъм

Матео Салвини се настани във Вимина[4] [седалището на Министерството на вътрешните работи] и забрани, че по время на мандата еди от приоритетите му е да гарантира сигурността - истинската сигурност - на италианците, ежедневно застрашавана от престъпните организации. За нея не стъпа и дума в разговора между Северна лига и „5 звезди", ако не броим едно маргинално споменаване.

Матео Салвини не се интересува какво представляват криминалните организации и как действат. Матео Салвини не е наясно с тези въпроси и за да не изрича неизнанието си, говори за мигрантите. За да прикрие невежеството си, развива комуникационна политика в социалните медии, ниве декларации, за които след няколко години новите поколения ще ни искат сметка.

Нещо подобно се случи преди няколко дни в Неаполе, центъра на Неапол избухна бомба. И как реагира министърът на вътрешните работи на тези сериозни проблеми на обществения ред и организираната престъпност? Като се поврили „първо за италианците", т.е. като изтъкна обичайния ритъм на Северната лига?

Човек се чуди кои са италианците, които ще минат на първо място, тъй като тези на юг, когато Салвини бе избран за сенатор (в избирателния район Розарно, Калабрия), са по-големи жертви от останалите, подложени са на жестокостите на престъпните организации. Но заради съгласгедството му те не попадат в зрителното му поле - там са единствено мигрантите, използвани, за да превърнат най-крещящия расизъм в избирателна подкрепа.

Веднага след назначаването си на поста министър на вътрешните работи Салвини обяви: „Празникът за мигрантите свърши".

Какъв празник, обаче! Да се родиш в Африка, да жертваш всичко и да затвориш в бъзове - само и само, за да се опиташ да изгреаеш едно по-добро бъдеще! С надеждата, че ще можеш да промениш положението си и да помогнеш на семейството си, когато между времето остава там – в Африка, защото е твърде голямо, защото в него има жени, бременности и деца, които нямат да изтрадкат страданията по време на дългото и трудно пътуване.

Какъв празник - да прекосиш континента, натоварен заедно с още 50 души в едно превозно средство, предназначено за десетина пътници! Какъв празник е да бърбиш Сахара без храна и почти без вода! Какъв празник, да си в разцвета на силите си, но въпреки това да си безкрайно уморен, изтощен, изстискан. И все пак, независимо от всичко, все още да таиш надежда!

Какъв празник! Да пристигнеш в Либия, да направиш и невъзможното, за да не останеш затворен в бежанския лагер. Да се опиташ да избегнеш да те превърнат в разменна монета между разбойниците, заждащи за пари, и семействата ти, останало в родината ти, за да помага - на теб - побягналият към Европа, като пруца бъзове, които ще изтъкнат след няма години тежката ти работа. Заем, срещу който получаваш свобода, кредит, с който купуваш надежда!

Какъв празник! Да се платиш за мястото на малка гумена лодка, когато може би ще трябва да и направляваш, а когато нещата бъркат и се обръщат, да бъдеш принуден да се окажеш и „контрабандист". Какъв празник е да прекараш 6 моретo часове наред? И когато е спокойно, и когато е бурно. И когато е топло и олелетяно през деня, и когато е ледено и тъмно през нощта. Какъв празник е да бъдеш смазан, притиснат от над сто души, вкопчени в лодката, която от всичко страни пропуска Вода... и да си в центъра, там, където няма въздух... а после да си изтъкаеш да седнеш наръба с жени, вкочанени и пробесени над водите.

Какъв празник е да си дете и да изживееш този ад, да си майка или баща и да се чувстваш отоворен, че си взел със себе си най-ценното, което имаш на този свят. При условия - страшни и рисковани. Какъв празник е, когато малката гумена лодка бъзе обхваната от ужас, бъзе пъпка отбъсяжа, а ти си изтъкъан от страх пред предстоящото потъване...

Какъв празник е, когато Малта, Италия и останалата част от Европа се отитват да се отвръат от горещия картоф и да го запратят на бъзкало най-дясно. Горещия картоф, с който на неправителствените организации - тези „морски таксита" (запазена марка Луиджи ди Маайо) и тези „бръщеркитаните" (запазена марка Матео Салвини) – се прави от тяхната спасителна операция, но за тоба тъй на убийствата брезова охрана й е дадена зелена светлина – да, тъмно на нея, на тази, която заговорчично заедно с трафикантите (по данни на ООН)... Какъв празник е, когато по телевизията изтъкват видеозаписи от спасителните операции на сащата тази убийска брезова охрана с цвръзани кадри, продължаващи десетки минути, на които се виждка как бъеонете удрят мигрантите, стрелят по лодките и залпиждат служителите на НПО-та.

Невъзможно е да мълча

Какъв празник е, когато нищо не ъдва да ти помогне, когато ходжата ти потъва, а с нея на дъното на морето ще отиде и тялото ти, останало без капка сила, изръкъвал раздрала със семейството, тъпуването пръсти, глада, побоищата и изтезанията в либийските лагери, изнасилванията и насилията от бъкаъкъ вид. Помислете си само... за какъв празник, по дяволите, ако ворим! И един ден, когато след сто години дъното на този малък гъс от Средиземното море бъде изследано и учените отворят останките на стотите хора, що тоорнали, то се чудят какъв ли е бъдещ е с воеле?

Но какъв празник е само, когато ситуацията се подобри и когато италианският военноморски флот даде разрешение на „морските таксита" най-накрая да започнат спасителните си операции. И какъв празник е, когато, след като се качат на тези „таксита", Вечо знаеш ши поне се доеажди, че тези часове на плаване ще са единствените, в които може би ще можеш малко да си почиеш. Може би малко да поспиш. Да се надяваш, че най-лошото, което може да ти се случи, са тези болезнени рани по телата ти вечи, отвъдните, когато е сухо, след както толкова дъзо си ги дръжал под вода.

Но най-лошото не са разранените петни, не е гладът, липсата на сън или мислите за спътниците, изчезнали или загинали по пътя. Най-лошото е В Италия – тоба, което ще ти се случи, когато пристанищата са отворени. Или някъде другаде, имайки предвид, че тези дни дуото Матео Салвини (Вътрешният министър) и Данило Тонинели (министърът на инфраструктурата и транспорта) решиха да затворят пристанищата за „пъпчиците" на въхутителните „кръзи".

„Празникът" за някой, пристигнал с лодка през нощта в Италия и получил разрешение за пребиваване на територията на страната, може да настъпи и през нощта, някоя съботна вечер, докато помага на другарите си да си намерят ламарнени листове, за да си направят убедителни, изкрадъли на осъм. Пращанетата. Тоа е куршум, изстрелян в гъвата. По тоаз начин умря Сумайла Сако В Калабрия, на няколко километра от Розарно, малката община, от която Салвини бе избран за сенатор. Сумайла е имал бъкаъкъ разрешение за пребиваване. Затова не съвсем е сигурно, че да можем да кажем: „Ето, тоба е добре, тоба е достатъчно!". Често се питам какво е решението, сякаш съществува някакво решение, което може да реши феномена на миграцията. Нямм такъв окончателен решение, но има множество стъпки, които можем да направим.

Първо, да легализираме всички нелегални мигранти, които сега са в Италия: през 2002 г. Роберто Марони го направи, като даде документи на 700 000 мигранти. Те бедната се трансформира в 700 000 данъкоплатци. Сезонните правителство може и трябва да направи същото.

Заспали съвести

На второ място, нека поговорим за регламента за издаване на визи и да престанем да даваме пари на либийските марби, защото не се са нищо друго, освен тъмничари, на които плащаме. Тези средства тежкат на нашия бюджет, но най-вече тежкат на съвестите ни, макар и да имаме основания да смятаме, че след толкова години предизборни кампании с жалки политически номера, много от италианците са с дълбоко приспана съвест и нищо не усещат.

На трето място, нека да сключим споразумения с европейските държави, така че разрешителните, издадени в Италия, да могат да позволят на притежаващите ги да пътуват и работят из целия Европейски съюз. А тоба е тъзи страна сега се дотрен в пръстен на противоречията. Защото, ако не го направим, ще ни е лесно да предскажем какво ще преживеем през следващите месеци и години.

През последните дни мигрантите от *Aquarius* бяха задържани й морето в продължение на два дни, а тези на борда на кораба *Diciotti* [плавателен съд на италианската брезова охрана] успяха да акостират в Катания. Ще има ли мигранти каас А и клас Б? На *Aquarius* имаше хора от спасителните операции, извършени от италианската брезова охрана. Така че следващия път си представяйм как ли нощ яма да остка да напусне кораба на официалните „спасители", за да отиде на плавателния съд на някоя неправителствена организация, за която пристанищата ще останат затворени. Ще ни е по-лесно да се оправдаем: „Съжаляваме, но бъзе не сме в ръцете на либийските мафии, които ни дават възможност да пременат (средно 100 000 души годишно). Съществуваме търсене, но няма нито една закон на оферта, която да го удовлетвори. Какъвто и да са бруталните методи на Матео Салвини и каквито и медени слова да капят от устата на Луиджи ди Майо, тоба е най-елементарният закон на пазара: когато има търсене, има и предлагане – независимо законно или не. Можем ли да приемем всичко? Не. Но частта, поета от Италия, не е най-голяма, а е по-малка от тоба, колкото да кажем: „Ето, тоба е добре, тоба е достатъчно!". Често се питам какво е решението, сякаш съществува някакво решение, което може да реши феномена на миграцията. Нямм такъв окончателен решение, но има множество стъпки, които можем да направим.

Първо, да легализираме всички нелегални мигранти, които сега са в Италия: през 2002 г. Роберто Марони го направи, като даде документи на 700 000 мигранти. Те бедната се трансформираа в 700 000 данъкоплатци. Сезонните правителство може и трябва да направи същото.

Братоубийствена война

Вие ще ме попитате: Как е възможно да съгвори толкова поразни, след като съществува от толкова ръмго време? Възможно е, тъй като бе предшествано от цъгата и изтощителна предизборна кампания на „Северна лига" („Форца Италия" е само една политическа „дъзрвна", „лоялен" съюз) и на Движението „5 звезди", които без никакви скрупули и ограничения си изграха със слабото място на тази страна, чиято вярзка на доверие с политиката вече бе напълно разкъсана. А защо - ще ме попитате вие - тази страна сега се дотрен в пръстен на противоречията. Защото, ако не го направим, ще ни е лесно да предскажем какво ще преживеем през следващите месеци и години.

През последните дни мигрантите от *Aquarius* бяха задържани й морето в продължение на два дни, а тези на борда на кораба *Diciotti* [плавателен съд на италианската брезова охрана] успяха да акостират в Катания. Ще има ли мигранти каас А и клас Б? На *Aquarius* имаше хора от спасителните операции, извършени от италианската брезова охрана. Така че следващия път си представяйм как ли нощ яма да остка да напусне кораба в официалните „спасители", за да отиде на плавателния съд на някоя неправителствена организация, за която пристанищата ще останат затворени. Ще ни е по-лесно да се оправдаем: „Съжаляваме, но бъзе не сме в ръцете на либийските мафии, които ни дават възможност да пременат (средно 100 000 души годишно). Съществуваме търсене, но няма нито една закон на оферта, която да го удовлетвори. Какъвто и да са бруталните методи на Матео Салвини и каквито и медени слова да капят от устата на Луиджи ди Майо, тоба е най-елементарният закон на пазара: когато има търсене, има и предлагане – независимо законно или не. Можем ли да приемем всичко? Не. Но частта, поета от Италия, не е най-голяма, а е по-малка от тоба, колкото да кажем: „Ето, тоба е добре, тоба е достатъчно!". Често се питам какво е решението, сякаш съществува някакво решение, което може да реши феномена на миграцията. Нямм такъв окончателен решение, но има множество стъпки, които можем да направим.

Първо, да легализираме всички нелегални мигранти, които сега са в Италия: през 2002 г. Роберто Марони го направи, като даде документи на 700 000 мигранти. Те бедната се трансформираа в 700 000 данъкоплатци. Сезонните правителство може и трябва да направи същото.

Все още ли сме добри европейци?

Сега нямм да се занимаем със симптоматичните шумоотвеящи В Бавария, които предизвикаха правителствена криза и изтласкаха на задния план истинския проблем - липсата на готовност за сътрудничество в ЕС. Отговорността е на едни пъп „приятели на Европа", Бошо не са приятелите, чиито изтъкъ ресурси бъзи ерго една солидарно работеща Европа. Жан-Пол Сартр отиса с *mauvaise foi* (злонамереност) ярката противоположност на *bonne foi* (добросъвестност). Той от нас не познава. Но оноба пъно безпокойство, което обхвана човек, когато действа bona fide (т.е. добросъвестно); а в спокойно чакане започва да усеща злокачество от стъмнение около последователни са убеждения му, на които е дал бъкаъкъ ерго.

Нямм такъв окончателен решение, но има множество стъпки, които можем да направим.

Първо, да легализираме всички нелегални мигранти, които сега са в Италия: през 2002 г. Роберто Марони го направи, като даде документи на 700 000 мигранти. Те бедната се трансформираа в 700 000 данъкоплатци. Сезонните правителство може и трябва да направи същото.

Братоубийствена война

Вие ще ме попитате: Как е възможно да съгвори толкова поразни, след като съществува от толкова ръмго време? Възможно е, тъй като бе предшествано от цъгата и изтощителна предизборна кампания на „Северна лига" („Форца Италия" е само една политическа „дъзрвна", „лоялен" съюз) и на Движението „5 звезди", които без никакви скрупули и ограничения си изграха със слабото място на тази страна, чиято вярзка на доверие с политиката вече бе напълно разкъсана. А защо - ще ме попитате вие - тази страна сега се дотрен в пръстен на противоречията. Защото, ако не го направим, ще ни е лесно да предскажем какво ще преживеем през следващите месеци и години

Поглед към изложбата

Изкуство и власт

Интригуващото заглавие ***Пост Занг Тумб Туум*** *на наскоро приключилата експозиция във Фондацията Прада в Милано е изяснено в подзаглавието* ***Изкуство Живот Политика, Италия 1918 - 1945****. В международната преса изложбата често е определяна като „изкуството в Италия по времето на Мусолини“. Неформалното обобщение с един замах предотвратява няколко възможни недоразумения: масовото непознаване на поемата „Занг Тумб Тумб“[1] на Маринети, идеологическият фокус зад тройцата изкуство-живот-политика и недоумението какво ли толкова се е случило в Италия и изкуството точно през този период. Според тогавашните Строители на Нова Италия, с идването на Вожда на власт е изгряла нова светла ера за човечеството. Затова започват и ново летоброене.*

Смелостта на куратора Джермано Челант да се рови във взаимоотношенията на изкуството с господстващата идеология очаквано получи остра критика още при откриването. Той да не би да възхвалява Мусолини? Или фашизма? Национал(социал)изма? Изложбата не възхвалява нито идеологически, нито естетически търсения и позиции и със съдържанността си прави казуса само още по-неприятен за желаещите немедлено да заемат единствено правилната позиция. Подобно на подхода на Алберто Моравия към същия исторически период[2], фокусът е върху прецизното проучване на индивидуалното и колективно участие в създаването на текущата реалност, а не в оценяването на морални или естетически качества. Неизбежно популярните в обществените дебати аргументи „понеже това е голямо постижение, невъзможно е творецът да е поддържал грешната страна“ или, напротив, „щом авторът е отявлен привърженик на режима, не може произведението да е ценно“, нямат място на тази изложба.

Вместо да определя кой какъв е от днешна гледна точка, зрителят има възможност да се потопи в сцената на визуалните изкуства, включително политическите спектакли, на Мусолиниева Италия - от нередактирани кинопрегледи до произведения на изполини в изкуството на XX век. Ентусиазиран посетител спонтанно е организирал група, която търси хронологично разпръснатите картини на Де Кирико, „защото в него е ключът, него ако разберем...“. - „Кой е той?“ - „Ето, този тук... Вижте какво пише в каталога. Той е голям!“. Внимателното избягване на името вероятно се дължи на несигурност как се произнася. Фондацията Прада неизбежно привлича широка публика със забележителната си архитектура. Впечатлението ми от трите години, изминали от откриването, е, че съществуването експозициите успешно отбляскват голяма част от посетителите, разочаровани от трудността да ги схванат от пръв поглед. Не че архитектурата на OMA е толкова ясна на масовия зрител, но е благосклонна към него с комфорта и визуалните стимули на обслужващите пространства, любезно предлагаща старата куличка при входа като позлатено бонбонче, или дори цял сладкиш под формата на пищния интериор на кафенето, проектиран с участието на филмовия режисьор Уес Андерсън. След тази визуална щедрост към привидно достъпното възприятие, дори широко известните Луиз Буржоа или Томас Деманд се оказват отрезвяващо висока летва за напълно незапознатите със съвременното изкуство.

„Пост Занг Тумб Туум“ е привидно лесна за възприятие изложба. Пресъздадени са фрагменти от действителни експозиции от периода между двете световни войни. Отделни творби са поставени на фона на увеличени до реалните размери (т.е. нереално и абсурдно пикселизирани) архивни фотографии на изложбените пространства. Само десет години след началото на новото летоброене, от „Марша към Рим“ и установяването на Мусолини на власт, важните форуми на изкуството вече са централно контролирани, идеологически подковани и масово пропагандирани. Всичко това е впечатляващ успех. „Изложението на Фашистката Революция“ през 1932 привлича над четири милиона посетители, които закупуват четвърт милион каталога. Художници като Марино Марини и архитекти като Джузепе Терани участват активно в грандиозното честване на култа към нацията, фашистките идеали и личността на Водача. След закриването експонатите са прехвърлени в Националната галерия на модерното изкуство.

Паралелно с институционализираната подкрепа за угодното на властта изкуство, се засилват мерките за прочистването на нежеланото. В началото на 30-те години покровителят на съвременното изкуство Рикардо Гуалини е принуден да признае саботаж на националната икономика, след което е осъден на затвор, а индустриалната му империя - разбита. Критичният ръководител на катедрата по История на изкуството в Торино Лионело Вентури е отстранен от университета след отказа му да положи задължителната клетва за вярност. Дори галеристката Маргарита Сарфати, активно подпомогнала „правилното“ течение Новеченто Италиано и идеологическия възход на фашизма, губи влияние след отслабването на личните ѝ връзки с Мусолини и подема на антисемитизма. В средата на 30-те творбите на Карло Леви са отстранени от Биеналето във Венеция след арестуването му по идеологически причини. През втората половина на 30-те Алиджи Сасу създава над 400 рисунки в затвора. Изолирането на неудобните не води до оскъдица на културната продукция. Напротив, като че ли увеличава пълноводието на удобни творци, куратори, издатели... Докато Мусолини е на власт, национално оцветеното, героично, мъжествено, горд-о с древната история творчество процъфтява. В края на Втората световна война изложбата „Изкуство срещу варварството“ тък е претълнена с демократични, свободолюбиви антифашистки произведения. Реката на идеологически правилното изкуство сменя посоката си, но не пресъхва. По думите на куратора Челант, „като цяло, художниците и интелектуалците, които, често възхищайки се от съгласие, споделят, подобно на средната класа, преобладаващите възгледи на тези, които управляват и нареждат, успяват да запазят силата на визуалния си език.“

Изреченията в есето на куратора са тромави и заплетени, поне в английския им превод, но затова пък залите на обширната и амбициозна изложба текат плавно, особено ако посетителят не се опитва да я съдвче набързо и не очаква да разбере всичко от пръв поглед. Докато цялото количество информация е непосилно, като разпределено на творец, е оскъдно за всеки един от тях.

Незапознатите със „Занг Тумб Тумб“ („Бум Тряс Прас“) научават, че футуристичната поема се отнася за обсадата на Одрин. Също, че Маринети е основател на футуризма с ранни фашистки пристрастия, впоследствие формално отметли се от фашистките политически организации.

Оставена им е обаче пълната възможност да се претълнят с информация, без да осъзнаят влиянието на звукоподражателната поезия и типографското новаторство на Маринети върху авангардните движения на XX век.

Кураторът Челант просто потапя посетителя в обстановката на дадения период.

Още в първите години след идването на власт италианският фашизъм се трансформира от прокламираното критично, реформаторско, интернационално ориентирано движение в консервативна, националистическа, самовъзхваляваща се власт. Ранното идеологическо сходство между виждането на футуристите и фашистките амбиции за социално обновление е кратко-трайно. Рационалната изчистеност, прозрачност и лекота на първоначално одобряваната съвременна модерна архитектура бързо отстъпва място на по-подходящи за увековечаване строги и солидни изразни средства. Тръгнатата впечатляващи символи и ритуали власт култивира пропагандния потенциал на стенописи, скулптура, архитектура - колкото по-монументални, толкова по-добре. Ако се върнем към обосновката на куратора, подкрепяйки възхода на фашизма, „художниците защитават автономията на изразните си средства, но са безразлични към експлоатацията им“. Наистина ли е толкова лесно? Търсейки идеологическите корени на действията на Хитлер, в началото на 60-те години Хари Мюлиш пише за отношението на философи, писатели и художници към нацизма: „Нещо да напишеш и нещо да извършиш, това точно прави цялата разлика на света.“ „Важно е да знаем как изписващите един артистично разрушен свят се отнасят към световния разрушител.“ „От всички течения само футуристите на Маринети се включват във фашизма - обаче това е в Италия. Ако не беше дошъл Хитлер с неговото изтребление на евреите, на малко хора щеше да им дойде на ум да презрят Мусолини; убиването на негри никога не е оставяло дълготраен белег в Европа.“[3]

Вътрешният културен живот в Италия изобщо не изглежда да отделя внимание на колониалната политика. Пропагандната машина обаче е безцеремонно откровена в отношението си към изкуството в оптимистичните кинопрегледи. Както при откриването на магистралите не се говори за проектантите, строителите или качествата на осъществения вариант, така и в репортажите за откриването на големи изложби не се споменават имена на творци, творби или анализ на постиженията им. При магистралите виждаме как лентата пада още при насочването на голяма ритуална ножица. При културните събития виждаме как високопоставени лица слизат от или се качват във впечатляващи автомобили, или преминават достолепно през зали, пълни с произведения на изкуството, без да спрат поглед на нито едно от тях. За самовлюбената авторитарна власт както магистралите, така и големите културни събития са техники за гъделичкане на националното самолюбие и флирт с поданиците. За днешните зрители оптимистичните репортажи от новото летоброене са напомняне, че вече сме гледали главния филм. С неспирните си продължения политическият блокбастър всъщност се оказва сериал. Всеки епизод започва с обещание за прекрасен нов свят, с вече готов прототип, празнично опакован и поднесен ни на тепсия, на нас, богоизбраните, древните, великите... Фанфарите звучат, униформите маршируват, остава само Вождът да пререже лентата и експериментът върху нас да бъде официално открит.

Изложбата „Пост Занг Тумб Туум“ насочва вниманието не само към италианското изкуство от епохата на Мусолини, но и към болезнените въпроси за ролята на изкуството в утвърждаването на властта, за отношението на обществото към авторитарните, тоталитарните, популистките обещания, че всичко ще бъде прекрасно за нас за сметка на други. За привлекателността на неудържимия устрем на силната ръка, тласкаща ни към пропастта, в сравнение с безличната скука на правовата демократична държава, оставяща ни да определяме живота си, стига да не отказваме това право на други.

В България тези въпроси са не по-малко належащи, отколкото в Италия. Има ли база за обществен дебат за предпочитаното от властта изкуство? За монументалните, героични и често недодяланите паметници на национални символи в общественото пространство? За ролята им в сплотяването около т. нар. национален идеал и въжделенията за „истинските“ граници на никога не съществувалата Велика България? Според някои родни тълкувания[4], „Бум Тряс Прас“ е възхвала на геройството на българската армия при обсадата на Одрин. В действителност, Маринети възхвалява блясъка на войната, технологията, скоростта, величието на машините, пред които човек е безпомощен - „здравата ръка“ на техническия прогрес, винаги готова да разруши стария ред с обещание за нов, още несъществуващ, но неоспоримо прекрасен, и този път със сигурност вечен. При футуристите прави впечатление опитът за изместване на фокуса на авангарда от изящните към приложните изкуства и архитектурата, за прилагане на абстрактното формообразуване за конкретни цели. В това те се доближават до методите на маркетинга - грабване на вниманието с дързост и изненада, с усещане за динамика, ако трябва и с надвикване, заглушаване, търсене на широка публика. Там е, според мен, поне едно от ключовите послания на изложбата „Изкуство Живот Политика, Италия 1918-1945“. Докато ранните гладиатори на Де Кирико и по-известните му пусти градски пейзажи със строга, равномерна архитектура са в съзвучие с духа на времето, те все пак не се опитват да редуцират изкуството до рекламен постер на властта. Или, ако са се опитвали, в крайна сметка с лекота надскачат ограниченията на текущата диктатура и блестят още по-ярко след края на новото вечно летоброене, както прави дори Каза дел Фашо на Терани в Комо. В множество други произведения, създадени от несъмнено талантливи творци, изкуството е пленник на идеологията.

Родството между маркетинга и пропагандата проличава ясно от представените един до друг огромни плакати „Изложение на Фашистката Революция“ и „Революцията на Шоколада“. И в двата случая композицията е динамична, грандиозна, с контрастиращи краски, „революцията“ е визурално подчертана. Разликата е в намеренията. Маркетингът цели продажба на точно тази марка шоколад, като подчертава достойнствата му (реални и пожелателни) и премълчава недостатъците. Пропагандата по правило пробутва нещо съвсем друго, често неприемливо, под прикритието на привлекателно представен безобиден продукт. По времето на Мусолини на опаковката блестят пътната и железопътната инфраструктура, древната археология (но не и по-скорошните паметници на културата), националната гордост, спортните съоръжения, санирането (в тогавашното му значение), международните изяви и престиж... Наблюдавайки как е било там и тогава, естествено възниква въпросът как е тук и сега, при нас. Днес сме статисти в утрешните архивни кадри. Днес правим историята на близкото бъдеще. Въпросите, на които ще трябва да отговаряме след няколко десетилетия, едва ли ще бъдат за успехите на пътното строителство, церемониалните хвалебствия на европредседателството или удобството на набъбващите ски писти, лифтове и хотели.

Мариана Колова

[1] „Занг Тумб Тумб“ или „Занг Тумб Туум“ е поема от основателя на футуризма Филипо Томазо Маринети, посветена на обсадата на Одрин през 1912 г., в типичен футуристичен стил, включващ звукоподражателни стихове и авангардна типография.

[2] Ранните публикации на Алберто Моравия не са откровено антифашистки, но са безмилостно критични към морала на средната класа и не правят никакви усилия да се впишат в шумно идеализираните от властта хуманни и социални добродетели, примерно култа към майчинството

[3] Harry Mulisch, De Zaak 40/61, Een Reportage (Делото 40/61, Репортаж), 1962

[4] Любомир Левчев, Маринети възпява обсадата на Одрин, в. "Стандарт",18.06.2003

КУЛТУРА

Седмичник за изкуство, култура и публицистика

Адрес на редакцията: ISSN - 0861 - 1408
1421 София, ул. *Милин камък* 14, VI етаж
Телефони: 02/963 21 06, 02/963 21 50
www.kultura.bg, e-mail: kultura@kultura.bg

Главен редактор Коприна Червенкова
Отговорен редактор Георги Лозанов
Зам. главен редактор Христо Буцев
Кино Геновева Димитрова
Музика Екатерина Дочева
Регионална култура Любен Русков
Литература Марин Бодаков
Театър Никола Вандов
Пластични изкуства Кирил Василев
Политика Теодора Георгиева
Художник Людмил Веселинов
Реклама Стефан Банков

Вестник „Култура„, най-старото специализирано издание в България за изкуство и култура, което съществува от 1957 г., се издава от 2007 г. от християнската фондация „Комунитас„.

Вестникът е територия, свободна за дискусии. Той не налага единствено валидна гледна точка, а поддържа идеята, че културата е общност на ценности и идеи, на трите стълба, залегнали в историческия фундамент на Европа – античната философия, римското право и християнската традиция. Изданието не пренебрегва християнската гледна точка в дебата, е което приканва читателите си към по-дълбоки исторически и смислови паралели.

Езикът на „Култура„ е език на диалога, не на конфронтацията.

communitas foundation